

LENNART KLANG KONSULT
KULTURMILJÖER · ARKEOLOGI · BEBYGGELSEHISTORIA

LK Konsult rapport 2020:11
Lennart Klang

Vindpark Kvällålden

Arkeologisk inventering och utredning steg 1, Åsele socken i landskapet Lappland, Åsele kommun i Västerbottens län, år 2019

Version 2020-04-07

Omslagsbild: *Husgrund efter ladugård tillhörig bebyggelseenheten Asplunda i inventeringsområdet. Foto mot S: Lennart Klang.*

Innehåll

SAMMANFATTNING.....	4
INLEDNING.....	5
UPPDRAGET.....	5
INVENTERINGS- OCH UTREDNINGSSOMRÅDEN	6
RAPPORTERING.....	9
SYFTE.....	9
METOD OCH GENOMFÖRANDE.....	9
FORNMINNESMILJÖ.....	11
NATURGEOGRAFISKA FÖRUTSÄTTNINGAR	13
ANTIKVARISK BAKGRUND	14
KOPPLING TILL FORSKNINGSLÄGET OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	16
RESULTAT	17
FÄLTFÖRBEREDELSENA.....	17
RESULTAT AV FÄLTARBETET	20
VINDPARKSOMRÅDETS ANVÄNDNING UNDER FÖRHISTORISK OCH HISTORISK TID – SVAR PÅ FRÅGESTÄLLNINGAR.....	25
SAMMANFATTANDE BEDÖMNING	26
ARKIVHANDLINGAR OCH FYNDHANTERING	26
UTVÄRDERING.....	26
BEHOV AV YTTERLIGARE ANTIKVARISKA ÅTGÄRDER	27
REFERENSER.....	29
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	31
BILAGA 1. OBJEKTTABELL MED FOTODOKUMENTATION.....	33
BILAGA 2. FOTOBILDER PLANERADE TURBINPOSITIONER.....	50-56

Sammanfattning

Denna rapport redovisar resultat av en arkeologisk inventering och utredning inom den planerade vindparken Kvällålden i Åsele kommun, Västerbottens län.

Ett fältarbete har genomförts med syfte att undersöka om fornminnen förekommer möjliga att identifiera i en arkeologisk inventering och utredning steg 1, att dokumentera påträffade fornminnen och ge underlag till en bedömning av behov eventuell fördjupning av utredningen i ett steg 2. Frågan om ett arkeologiskt utredningssteg 2 ska tas vidare till Länsstyrelsen Västerbotten.

Fältprepareringer omfattade bl.a. studier av rapporter, litteratur och digitala arkiv för att analysera landskapets förutsättningar för fornminnen. Fältarbetet utfördes som okulär granskning av markerna i vindparksområdet inklusive talrika provstick med sond. Planerade positioner för vindkraftverk och planerade tillfartsvägar prioriterades vid fältarbetet, liksom vissa utvalda platser och stråk i övrigt inom inventeringsområdet. Andra delar av inventeringsområdet bedömdes mer översiktligt.

Vid fältarbetet registrerades **17 fornminneslokaler** med sammanlagt ca 40 objekt; **två fångstgropar**, **en forntida grop** med oklar funktion, **tre platser med bebyggelse-lämningar** (ett 10-tal husgrunder och en brunn), **två fossila åkrar** (med ett 10-tal odlingsrösen och upplagd röjningssten som stentippar), **en hägnad**, **två röjningsrösen**, **två tallar med bläckningar**, **en dammvall**, **en ränna** med oklar funktion, **ett minnesmärke** och **ett stenbrott**. Inga av de registrerade lokalerna var tidigare kända i Fornsök eller projektet Skog & Historia.

Av lokalerna bedöms fyra som *fornlämningar* (fångstgroparna och två husgrundsområden registrerade som lägenhetsbebyggelse). Fyra lokaler bedöms som *möjliga fornlämningar* (den forntida gropen med oklar karaktär, dammvallen, bebyggelse-lämningar efter en bytomt/gårdstomt och en fossil åker). Övriga objekt bedöms som *övriga kulturhistoriska lämningar*. Utöver de 17 fornminneslokalerna har en lokal bedömts ha *fornminnesliknande naturbildningar*. Denna redovisas inte i Riksantikvarieämbetets Fornsök, men de 17 fornminneslokalerna är registrerade där.

Flertalet fornminnesplatser ligger utanför kända markanspråk för vindkraftsprojektet. Ett fåtal fornminnen riskerar att påverkas av vindkraftsprojektets markanspråk enligt det underlagsmaterial som tillhandahölls vid det arkeologiska fältarbetet. Om smärre justeringar i layouten kan göras bedöms förutsättningarna vara goda att bevarandevärda fornminnen kan undantas markingrepp.

Fördjupad steg 2-utredning kan bli aktuell för enstaka objekt, främst de som bedömts som *möjliga fornlämningar*, om dessa inte kan undantas exploatering. Steg 2-utredning för att söka efter okända fornminnen bedöms inte behövas för marker som berörs av vindkraftsprojektet.

Den arkeologiska utredningen bedöms ge en tillförlitlig bild av den faktiska fornminnesstrukturen i utredningsområdet. Det kan dock aldrig helt uteslutas att fornminnen undgår upptäckt och fornfynd finns gömda/deponerade/tappade i terrängen där inga indikationer syns på marken vid ett fältarbete med den valda ambitionsnivån. Om sådana kommer fram under vindkraftsentreprenaden ska Länsstyrelsen Västerbotten kontaktas för besked om hur man går vidare.

Inledning

Uppdraget

OX2 AB har gett uppdraget att genomföra en arkeologisk inventering och utredning inom den planerade vindparken Kvällålden till Lennart Klang i företaget *LK Konsult*. Utredningens fältförberedelser inleddes i september 2019. Fältarbetet genomfördes i september och oktober samma år. Som underkonsulter vid fält- och rapportarbetet medverkade Elise Hovanta och Niklas Groop, *Stigfinnaren Arkeologi och kulturhistoria AB*. Kontaktpersoner har varit Jenny Sirland, OX2, och Katrine Nygren, *Länsstyrelsen Västerbotten*.

En projektplan upprättades i samarbete med OX2 och kommunicerades stegvis med e-post. Uppdraget ska enligt projektplaneringen resultera i en redovisning av fornminnesobjekt och en arkeologisk bedömning, vilket sammantaget ska vara en vägledning för vindkraftsföretagets planering och ligga till grund för länsstyrelsens prövning enligt kulturmiljölagen (KML). Areell fornminnesinventering inom hela vindparksområdet (enligt s.k. boxmodell) kombinerades med korridorspecifik arkeologisk steg 1-utredning där turbiner och tillfartsvägar planeras.

Utredningsområdet geografiska läge nationellt, regionalt och lokalt redovisas i figur 1, figur 2 och figur 3.

Figur 1. Sverige-karta med utredningsområdet som turkos symbol ca 13 mil väster om Umeå. Karta: Fornsök, bakgrundskarta © Lantmäteriet.

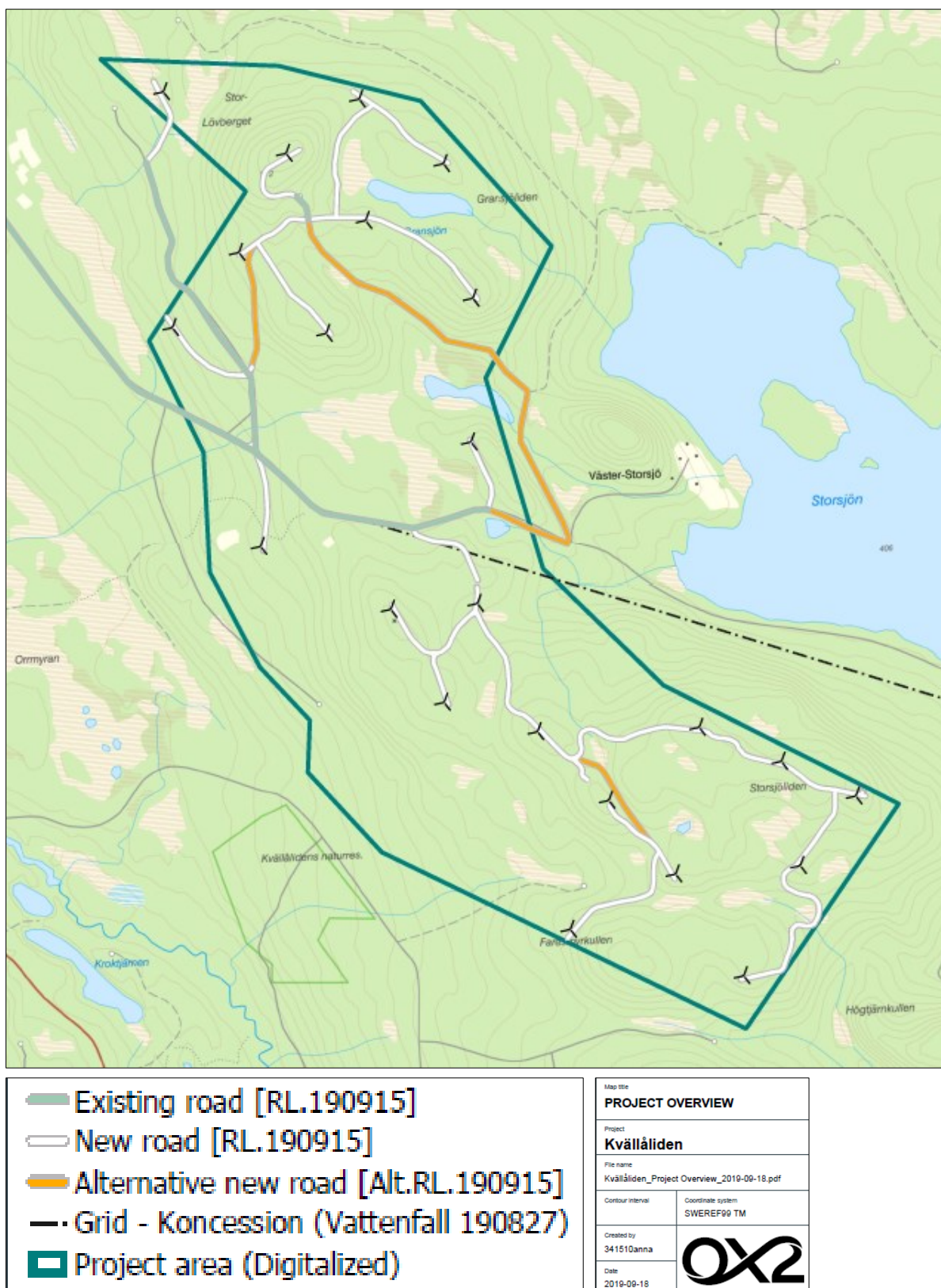
Figur 2. Översiktskarta med socknar och det planerade vindparksområdet mellan tätorten Åsele i socknen med samma namn och Tallsjö i Fredrika socknen, landskapet Lappland. Det planerade vindparksområdet och socknarna hör till Åsele kommun i Västerbottens län. Karta: Fornsök, bakgrundskarta © Lantmäteriet.

Inventerings- och utredningsområden

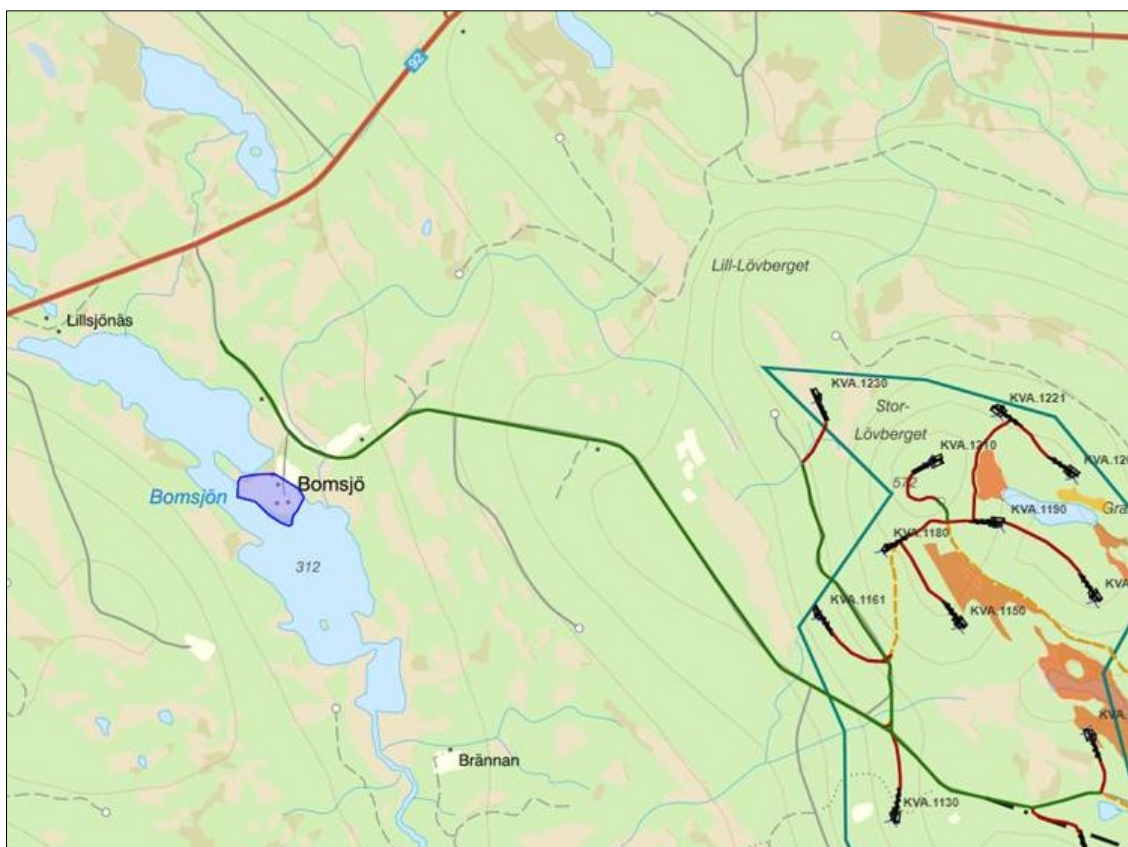
Den planerade vindparken består av ett större område och tillfartsvägar (figur 3, figur 4, figur 5). Vindparksområdet beräknades ha en sammanlagd areal om ca 13,6 km², dvs. ca 1 360 hektar. Utanför själva vindparksområdet tillkommer en sammanlagt ca 10 km lång sträcka med tillfartsvägar, som vid en bredd av 25 m ger en areal om ca 25 hektar, vilket gör att den slutliga inventeringsarealen är ca 14 km² (1 385 hektar).

Hela ”boxen” + tillfartsvägarna, dvs. arealen 14 km², utgör inventeringsområdet. Detta inventerades på 95 timmar (ca 12 arbetsdagar á 8 timmar), vilket innebär en genomsnittlig täckningsgrad på ca 115 hektar per arbetsdag. I inventeringsområdet utgör planerade turbinpositioner och tillfartsvägar mer noggrant kontrollerade *utredningsområden* inom sammanlagt ca 115 hektar. Inom dessa 115 hektar kan täckningsgraden uppskattas till ca 20-40 hektar per fältdag, vilket innebär att inventeringsområdet utanför de direkt berörda markerna inventerades mer selektivt inom ca 155 hektar per arbetsdag. Denna prioriteringsfördelning mellan utredningsområden och övriga arealer i inventeringsområdet gjordes i samråd med Länsstyrelsen Västerbotten och företrädare för vindkraftsprojektet. Den slutliga täckningsgraden avgjordes i fältsituationen på grundval av markförhållanden och de principiella övervägandena som framkom vid samtal med länsstyrelsen.

Resultatet av det arkeologiska fältarbetet redovisades efter hand till vindkraftsprojektet. Vindparkslayouten justerades i liten omfattning under fältarbetets gång, bland annat för att pröva möjligheten att undvika vägdragningar där fornminnen hade hittats. Samtliga ursprungliga planerade positioner och vägstråk kontrollerades i fält, och därtill granskades uppdaterade stråk och positioner som blev kända vid det pågående fältarbetet (redovisas i figur 3, figur 4 och figur 5).

Figur 3. Vindkraftsområdet med planerade turbinpositioner befintliga vägar och planerade vägar (nya och alternativa). Samtliga turbinpositioner och samtliga berörda vägar kontrollerades vid fältarbetet. Kartan tillhandahålls av Jenny Sirländ 2019-09-18.

Figur 4. Tillfartsvägen från väg 92 (grönmarkerad). Denna sträcka (hela vägen ända fram till väg 92) har kontrollerats vid fältarbetet. Kartan tillhandhålls av Jenny Sirland 2019-09-20.

Figur 5. Alternativ tillfartsväg (grönmarkerad befintlig och ny väg) till alternativ turbinposition (rödmarkerad) på underlagskarta med registrerade fornminnen vid fältarbetet. Denna gröna sträcka och den alternativa nya turbinpositionen (alternativ position för KVA 1130) har kontrollerats vid fältarbetet. Kartan tillhandahålls av Jenny Sirland 2019-10-16.

Rapportering

Denna rapports utformning följer Riksantikvarieämbetets riktlinjer för arkeologiska rapporter (Riksantikvarieämbetet 2015), med anpassning efter utredningens art.

Fältarbetet utfördes i omgångar 2019-09-16–2019-09-21, 2019-09-30–2019-10-03 och 2019-10-16–2019-10-18. I samband med fältarbetet gjordes underhandsrapportering vid några tillfällen per telefon och e-post och vid ett projektmöte med Jenny Sirland och Lennart Klang 2019-10-09. En resultatsammanställning – objekttabell, illustrationskartor och shapefiler med registrerade fornminnesobjekt samt fotodokumentation planerade turbinpositioner – levererades till Jenny Sirland 2019-10-15. Efter ett kompletterande fältarbete 2019-10-17 gjordes en uppdaterad rapportering med fotobilder 2019-10-21 till samma mottagare. I samband med skrivandet av denna slutrapport i mars/april 2020 har dessa delvis preliminära rapporteringar analyserats och korrekturlästs med följd att några mindre justeringar har gjorts som redigering i objekttabellen och komplettering i fotodokumentationen, vilket har infogats i denna slutrapport. Rapportering till Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR) gjordes 2019-11-07 och 2019-11-22.

Syfte

Uppdraget ska resultera i en arkeologisk bedömning och utredning av god kvalitet som ska vara vägledande för vindkraftsföretagets planering och ligga till grund för länsstyrelsens handläggning.

Syftet var i fält att undersöka om fornminnen förekommer i inventeringsområdet, möjliga att identifiera vid fornminnesinventering och ett utredningssteg 1, att beskriva förekommande fornminnen samt att ge underlag till en bedömning av behov av eventuell fördjupning i ett utredningssteg 2. Frågan om ett steg 2 ska tas vidare till Länsstyrelsen Västerbotten för slutlig bedömning av inriktning och omfattning av ett eventuellt steg 2. Fornminnesinventeringen och steg 1-utredningen ska

- klargöra områdets användning under förhistorisk och historisk tid
- undersöka om fornminnen kan identifieras och om sådana finns:
 - redovisa skick och status för fornminnen (fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar) enligt KML och Riksantikvarieämbetets styrdokument för beskrivningar och antikvariska bedömningar
 - redovisa positioner för fornminnen med handhållen GPS
 - registrera fornminnen i Fornreg till KMR
- analysera eventuella behov av fortsatt arkeologisk utredning i steg 2.

Metod och genomförande

Uppdraget utfördes med gängse metoder vid arkeologiska inventeringar och utredningar enligt Riksantikvarieämbetets styrdokument (Riksantikvarieämbetet 2014a, 2014b, 2015 och 2018) och länsstyrelsers kända tillämpningar av styrdokumentet. Täckningsgraden som valdes, dvs. hur stor areal som bedömdes per arbetsdag i fält, hade utgångspunkter i utförda kulturmiljöanalyser över Kvällålden med omgivning (Klang 2009, 2014a, 2014b), erfarenheter av arkeologiska utredningar i liknande terräng (t.ex. Klang 2012, 2013, 2019, 2020), styrdokument för fornminnesinventering av planerade vindparker i

närbelägna Västernorrlands län (Länsstyrelsen Västernorrland 2017 s 12), strategidokument om vindbruk och kulturmiljövård i Västerbotten (Länsstyrelsen Västerbotten 2011) och samtal med Katrine Nygren, Länsstyrelsen Västerbotten.

Länsstyrelsens styrdokument för Västernorrland anger att arkivstudier ska genomföras som fältförberedelser, att fornminnen (både lämningar på marken och platser med traditioner, särskilda ortnamn m.m.) ska redovisas vid fältarbetet, att utredning och inventering ska genomföras i hela områden (inte bara platser som direkt berörs av turbinpositioner, vägar och övrig infrastruktur) i en takt av högst 1,5-2 km² per dag, att arbetet ska ledas av godkänd platsledare enligt Riksantikvarieämbetets krav, att principer för antikvariska bedömningar ska redovisas och att rapportering ska göras med shapefiler och objekttabell preliminärt i direkt anslutning till fältarbetets avslutning och definitivt i slutrapport samt till KMR.

Alla länsstyrelsens krav i Västernorrland bör vara tillämpbara även i närbelägna delar av Västerbotten och har tillgodosetts i detta uppdrag. Efter samtal med Katrine Nygren, Länsstyrelsen Västerbotten, blev slutsatsen i detta projekt att areell fornminnesinventering skulle göras inom hela vindparksområdet enligt kartan figur 3 och att specifik arkeologisk utredning skulle göras vid planerade turbin- och etableringsplatser samt utmed planerade vägstråk. Täckningsgraden skulle anpassas till dessa förutsättningar och landskapets karaktär.

Arbetet inleddes med förberedande käll- och arkivstudier. Förutom genomgång av Fornsök inklusive laserskannade terrängskuggningskartor omfattade förberedelserna genomgång av bland annat:

- Skogsstyrelsens inventeringsprojekt Skog & Historia
- geologiska kartor enligt SGU
- historiska kartor i Lantmäteriets digitala arkiv
- fyndmaterial vid Statens Historiska Museum i Stockholm
- relevant litteratur och relevanta rapporter

Fältarbetet inleddes med en hot- och riskanalys och planering i övrigt. Inriktningen i fält därefter var att alla planerade och breddade vägar och alla planerade turbinpositioner kontrollerades så noga som i fältsituationen bedömdes behövt, turbinpositionerna inom en yta med en radie 100 m från mittpunkterna. Det betyder att ca 3,14 hektar bedömdes för turbinpositionerna. Denna större areal än vad som behövs för turbinplatsernas markanspråk kontrollerades för att möjliggöra smärre justeringar av de exakta platserna vid den pågående layoutplaneringen av vindkraftsföretaget. Förutom kontroll av vägstråken och de 3,14 hektaren per turbinposition kunde även omgivande marker i anslutning till stråken och dessa positioner bedömas i fältsituationen.

Förutom denna inriktning på platser med planerade markingrepp gjordes selektiv inventering inom vindparksområdena i övrigt enligt figur 3. Förutom kontroll att anomalier enligt laserdata gjordes selektiv inventering i terrängavsnitt som i fältsituationen bedömdes värda att kontrollera, t.ex. stråk vid myrkanter där härdar skulle kunna finnas.

Rutiner enligt Riksantikvarieämbetets anvisningar för uppdragsarkeologi följdes vid registrering, beskrivning och bedömning av fornminnen. Kontakt togs med sagespersoner

som bedömdes ha viktig information om fornminnen i utredningsområdet (främst jägare och företrädare för markägare).

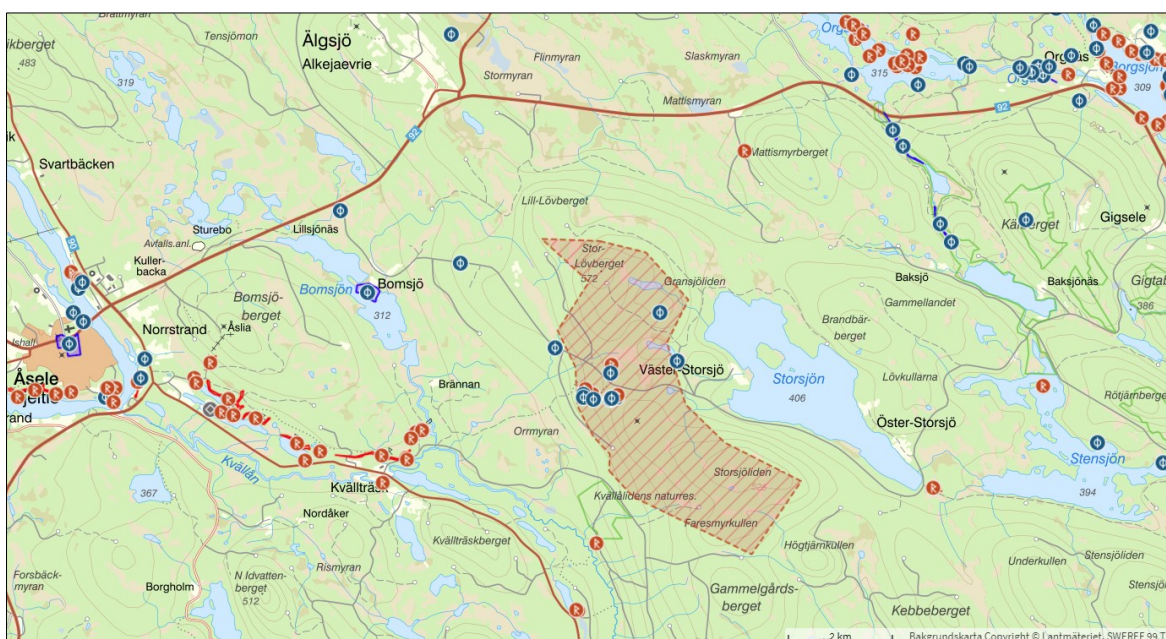
Fornminnen (dvs. fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar), registrerades och bedömdes antikvariskt. Koordinatsättning gjordes med handhållen GPS. Jordsond (och i undantagsfall spade) användes för att bedöma jordlager och om stenar under/i markytan kunde tillhöra fornlämning. Marken återställdes till ursprungligt skick efter grävningrepp. Fotodokumentation utfördes.

Rapporteringen utformas så att länsstyrelsen kan göra en bedömning av påverkan på kulturarvet och för att besluta om eventuella nödvändiga tillstånd och beslut enligt KML. De principer som legat till grund för de antikvariska bedömningarna i utredningen redovisas. Eventuella skyddsåtgärder för att bevara fornminnen föreslås och beskrivs. Ingen särskild fyndstrategi upprättades eftersom eventuella påträffade föremål i marken i första hand skulle ligga kvar och eventuellt tas till vara senare i den arkeologiska processen.

Fornminnesmiljö

Den kända fornminnesmiljön enligt Forsök före och efter det arkeologiska fältarbetet 2019 framgår av figur 6. Samtliga redovisade objekt i inventeringsområdet och utmed tillfartsvägen från väg 92 registrerades vid fältarbetet – enligt Forsök var således inga fornminnesobjekt kända i det planerade vindparksområdet före fältarbetet (figur 7).

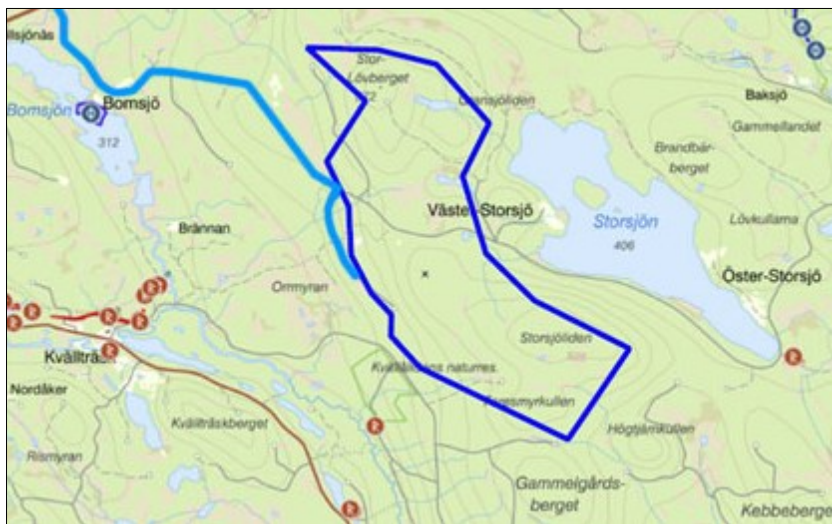
Platser med **fornminnen** på figur 6 och figur 7 redovisas som röda, blåa och gråa punkt-, linje eller ytoobjekt där de röda objekten bedömts antikvariskt som **fornlämningar** och de blåa som **övriga kulturhistoriska lämningar** eller **möjliga fornlämningar**. De gråa saknar antikvarisk bedömning enligt Forsök eller är borttagna fornminnen. Fornminnesplatserna finns beskrivna i Forsök, där det framgår när och i vilket sammanhang registreringen och den antikvariska bedömningen gjordes.

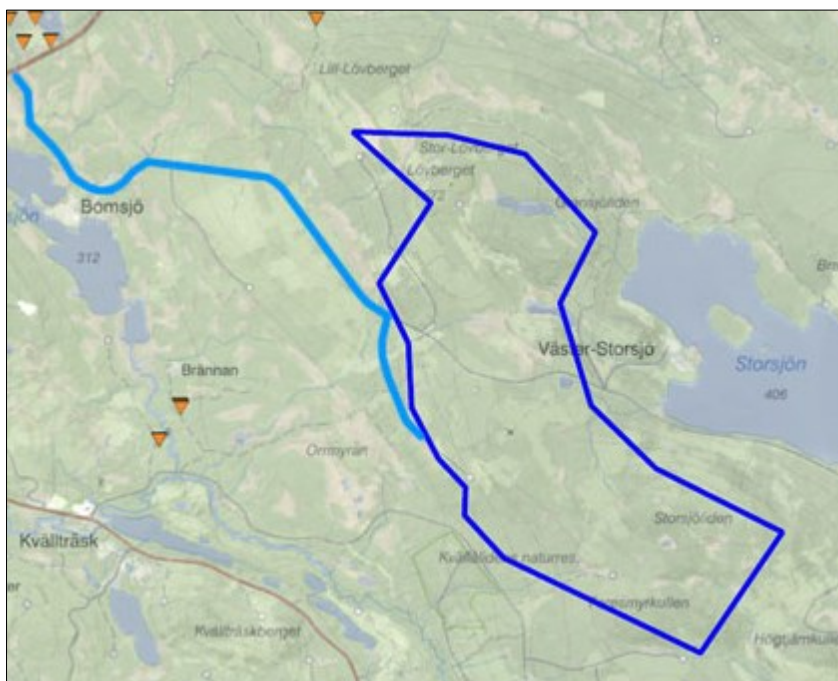
Figur 6. Kända fornminnesplatser enligt Forsök 2020-03-24, dvs. efter fältarbetet 2019. Fornminnen förekommer främst i dalgångar och endast glest spridda i högre terränglägen mellan dalgångarna. Karta Forsök. Bakgrundskarta: Copyright © Lantmäteriet.

Fornlämningar utanför vindparksområdet förekommer främst i dalgångsstråk vid sjöar och åar och utgörs enligt Fornsök främst av förhistoriska boplatslämningar och fångstgropar men även av fäbodlämningar och härdar. De övriga kulturhistoriska lämningarna (inklusive möjliga fornlämningar) består av husgrunder m.m. efter gårdar, torp, båthus, lador m.m. samt diken/rännor, färdvägar, dammvallar, gränsmärke etc.

Fornminnesplatser som antecknats vid Skogsstyrelsens projekt Skog & Historia men inte hade kvalitetssäkrats av behörig arkeolog vid fältarbetet, redovisas på figur 8. Inga berör inventeringsområdet. I omgivningarna utgörs några ännu inte kvalitetssäkrade fornminnen enligt Skog & Historia av fångstgropar (varav flera med ?), en kokgrop, en fördämningsvall, en tjärdal och en boplats.

Figur 7. Kända fornminnesplatser enligt Fornsök 2019, dvs. före fältarbetet 2019. Karta Fornsök. Bakgrundskarta: Copyright© Lantmäteriet. Kartbearbetning vindparksområdet Niklas Groop och tillfartsvägar Lennart Klang.

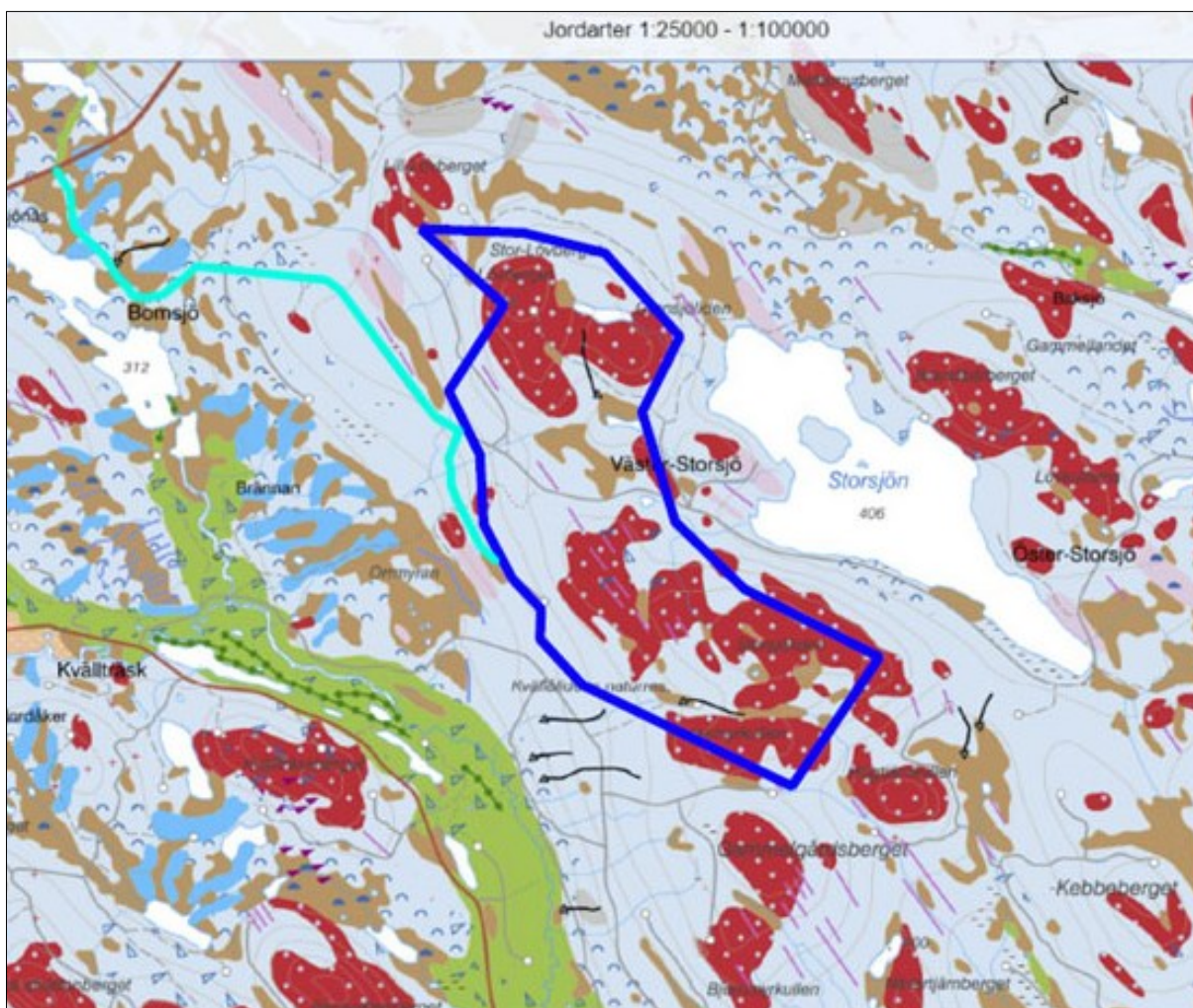
Figur 8. Kända fornminnesplatser enligt Skog & Historia 2019, ej kvalitetsgranskade. Underlagskarta: Skogsstyrelsen. Bakgrundskarta © Lantmäteriet. Kartbearbetning vindparksområdet Niklas Groop och tillfartsvägar Lennart Klang.

Naturgeografiska förutsättningar

Inventeringsområdet ligger huvudsakligen mellan 400 och 575 m över havet och ner till ca 315 m över havet där tillfartsvägen börjar vid väg 92. Hela området ligger över HK (högsta kustlinjen) som i denna del av Västerbotten ligger ca 250 m över havet (SNA 1994 s 127).

Enligt den geologiska kartan (SGU Kartvisaren) består jordarterna i både det kuperade höglänta vindparksområdet och den delvis lägre belägna tillfartsvägen vid Bomsjö av morän, torv och berg i dagen (figur 9). Jordarterna har inte utsatts för vågornas verksamhet vid landhöjningen eftersom markerna ligger ovan HK. Sand och finsediment har inte svallats ur och sedimenterat i lugnvatten men blivit kvar i moränmarken utan att omfördelas såsom under HK. Under istiden fanns smältvatten, sprickor och rörelser i isen som ledde till att jord, stenar och block fördelades på ett ojämnt sätt under isen.

För fornminnesinventering ger jordarterna goda ledtrådar till var fornminnen av olika slag kan förekomma. Ofta skapar sandmarker och sandig moränmark de bästa förutsättningarna för fornminnen. Sandmarker saknas i inventeringsområdet enligt SGU, men kan finnas i moränmarken mer eller mindre framträdande blandat med block, stenar och finsediment.

Figur 9. Jordarter i den planerade vindparken består av morän (gråblått), torv (brunt) och berg (rött). Klarare blå färg (t.ex. norr om Bomsjö) anger moränryggar. Rosa färg markerar drumlinier. Svarta pilar markerar isälvsrännor. Grönt redovisar isälvs sediment (förekommer endast utanför inventeringsområdet). Underlagskarta: SGU Kartvisaren jordarter 1:25000 – 1:100000. Kartbearbetning vindparksområdet Niklas Groop och tillfatsvägar Lennart Klang.

Antikvarisk bakgrund

Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering

Västerbottens län fornminnesinventerades under 1956-2001 av Riksantikvarieämbetet i samarbete med regionala och lokala aktörer (Fornsök, Jensen 1997, Sanell & Klang 2001, Karlsson 2014). I Åsele socken och kommun utfördes fornminnesinventering åren 1976, 1977 och 2000. Inventeringen följde indelningen av den ekonomiska kartan i rikets nät och utfördes med sin tids fornlämningsbegrepp, praxis och kunskapsnivå inom arkeologi. Kvällålden ligger i området som inventerades 1976-1977. Inventeringen år 2000 utfördes inom kartblad ca 2 mil öster om Kvällålden.

De antikvariska bedömningarna 1976 och 1977 utgick från den tidens praxis och fornminneslagen från 1942. Tiden till förfogande för inventeringen innebar att stora arealer (uppskattningsvis minst 5 km²) skulle analyseras per arbetsdag och att vissa utvalda delområden kontrollerades i fält. Tidigare anteckningar, tips från ortsbor och inventerarens analytiska förmåga var vägledande vid urvalet av delområdena. Oftast valdes dalgångar av dessa skäl. Höjdområden får förmodas ha kontrollerats betydligt mer översiktligt, till stora delar så översiktligt att vissa markområden valdes bort helt. Ansvariga för inventeringarna dessa år var platsledarna Klas-Göran Selinge och Gert Magnusson (Fornsök) som granskade registreringar som säsongsanställda arkeologer utförde och även utförde delar av rekognosceringsarbetet själva. Framför allt eftersöktes fångstgropar i denna landsdel, men även hållmålningar, indikationer på förhistoriska boplatser etc. Yngre fornminnen som härdar och bebyggelse lämningar efter nybyggen, fäbodrar och torp eftersöktes mer selektivt och skogsbrukslämningar som tjärdalar och kolbottnar undantogs ofta från eftersökningen.

1942 års fornminneslag ersattes av en ny kulturminneslag år 1988, vilken i sin tur förändrades genom nya regler och namnbyte till kulturmiljölagen år 2014. Förändrad lagstiftning och ökad kunskap med tiden, som påverkades av en framväxande praxis inom antikvarisk fornminnesverksamhet, ändrade förutsättningarna och ambitionerna från fokus på att registrera förhistoriska objekt som gravar till en alltmer bred redovisning av fornminnen av olika slag, exempelvis boplatser, härdar och bebyggelse lämningar. Inventeringarna byggde alltid på tidigare arkeologiska undersökningar och uppteckningar samt på nya rön i samband med framväxande riksgiltig inventeringsmetodik sedan 1930-talet (Selinge 1988).

Skog & Historia

Skogsstyrelsens nationella kulturmiljöprojekt "Skog & Historia" bedrevs under en 10-årsperiod i slutet av 1990-talet till ca 2007 i valda delar av landets skogsmarker (Karlsson 2014 s 23). Projektets syfte var att registrera okända fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i produktiv skogsmark, informera om regler och lämplig hänsyn till kulturlämningar i samband med skogsbruk samt öka medvetenheten om skogens kulturarv hos ortsbor, markägare och andra aktörer inom skogsnäringen och kommunerna. Arbetet utfördes i huvudsak som arbetsmarknadsåtgärd med lokalt anvisad arbetskraft. Det är något oklart vilka arealer som inventerades och vilka som valdes bort vid fältarbetet, men figur 8 visar att projektet har registrerat lämningar på några platser kring Kvällålden.

Arkeologiska utredningar och övriga fältarbeten

Utöver Riksantikvarieämbetets och Skogsstyrelsens inventeringar har besiktningar och mer noggranna arkeologiska utredningar utförts i samband med kunskapsuppbyggnad och planering för nya markanspråk. Några få objekt som registrerades i Skog & Historia i närheten av tillfartsvägen till Kvällålden har kvalitetssäkrats av Västerbottens museum

och införts i Fornsök eller avfärdats (Andersson 2015). I kommunen har flera noggranna särskilda utredningar utförts för planering av vindkraft m.m. Oftast har enstaka fornminnen då påträffats, vilka tillförts KMR, och i vissa utredningar har inga fornminnen påträffats. Trots de relativt begränsade resurserna som fanns vid Riksantikvarieämbetets inventeringar och trots att de särskilda utredningarna har utförts med mycket högre ambitionsnivå kan man konstatera att de arkeologiska tillskotten varit påtagligt begränsade i relation till de areella inventeringarna av Riksantikvarieämbetet i denna del av landet.

KMR, Fornsök och KML

Riksantikvarieämbetets digitala kulturmiljöregister (**KMR**) redovisar kända **fornminnen**, d.v.s. främst **fornlämningar** och **övriga kulturhistoriska lämningar**, men även **fyndplatser** för enskilda föremål, vissa **naturbildningar**, **uppgifter om borttagna fornminnen**, **platser med tradition** och även, i undantagsfall, ett speciellt urval **byggnader**. Dessa platser kan man läsa om i **Fornsök**.

För *fornlämningar* gäller **kulturmiljölagen (KML)** från 2014. Lagen fastslår att alla fornlämningar är lagskyddade, vilket innebär att de inte får skadas, övertäckas eller beröras på annat sätt fysiskt. Detta gäller även fornlämningar som ännu inte har upptäckts. Ett skyddsområde runt omkring varje fornlämning har samma lagskydd som själva fornlämningen. Skyddsområden fastställs av länsstyrelsen. Till länsstyrelsen ansöker man om tillstånd att använda mark där fornlämningar berörs eller kan komma att beröras vid exploatering. Tillstånd ges om fornlämning inte är omistlig och om exploateringen bedöms samhällsnyttig. Villkoret är att exploatören bekostar de nödvändiga arkeologiska arbeten som behövs för att kunna använda marken i fråga.

De *övriga kulturhistoriska lämningarna* har enligt dagens praxis inte lagskydd som fornlämningar. Ingrepp i dessa lämningar eller i deras närhet är därmed inte tillståndspliktiga enligt KML oavsett hur det kulturhistoriska värdet bedöms. Dock anger portalparagrafen i KML att största möjliga hänsyn ska visas de övriga kulturhistoriska lämningarna, vilket även anges i t.ex. skogsvårdslagens och väglagens hänsynsparagrafer. Man kan förmoda att övriga kulturhistoriska lämningar i viss utsträckning kan komma att bedömas som fornlämningar i framtiden och då få ett starkare lagskydd. Vid exploateringsplanering är det i regel lämpligt att beakta alla fornminnen som har registrerats. Om möjligt bör såväl fornlämningars som övriga kulturhistoriska lämningars kulturhistoriska värde bedömas, för att i första hand undersöka förutsättningarna att bevara eller, om det inte är möjligt, dokumentera på lämpligt sätt för att tillvarata kunskapsvärden före borttagande. Om lämningar eller deras närmiljö tas bort kan viktiga kunskapsvärden tillvaratas, men knappast upplevelsevärden eller bruksvärden knutna till fornminnet eller fornminnesplatsen i fråga.

I KMR förekommer också att fornminnen bedöms antikvariskt som *möjliga fornlämningar*. Med det menas att det vid registreringsstillfället i fält inte kunde avgöras om fornminnet i fråga är fornlämning, övrig kulturhistorisk lämning eller naturbildning i relation till de nya reglerna i kulturmiljölagen från 2014. Vid behov fastställs fornlämningsstatusfrågan för de ”möjliga fornlämningarna”. Vanligen innebär det ett fördjupat fältarbete med arkeologisk undersökning genom grävning i marken eller i det svårbedömda objektet för att t.ex. avgöra om en grop eller en stensamling är naturbildad, fornlämning eller övrig kulturhistorisk lämning.

Enligt de nya reglerna i KML är en lämning som tillkommit före år 1850 *fornlämning*, om den uppfyller tre s.k. rekvisit; att den tillkommit av människors verksamhet, att den är varaktigt övergiven och att den speglar brukningsätt, traditioner eller tekniker som inte

förekommer i dagens läge. Lämningar som tillkommit 1850 och senare bedöms generellt som *övriga kulturhistoriska lämningar*, men kan av länsstyrelsen i speciella fall *fornlämningsförklaras* genom särskilda beslut.

Regeln i KMR om tillkomst före år 1850 skapar problem för antikvariska bedömningar av fornminnen från 1800-talet, vilka i flera fall inte kan lösas i ett fördjupat fältarbete. I de fallen kan rekommendationer av Riksantikvarieämbetet avgöra den antikvariska bedömningen (Riksantikvarieämbetet 2014a, 2014b, 2015 och 2018).

Koppling till forskningsläget och frågeställningar

God vetenskaplig kvalitet bör eftersträvas enligt Riksantikvarieämbetets styrdokument, dvs. meningsfull ny kunskap i tillägg till att tekniska data kring undersökningsarealer, antal lämningar, fynd etc. redovisas.

En viktig övergripande frågeställning vid denna utredning blir att se om spår efter tidigare markanvändning kan utöka kunskapen om den landskapszon utredningsområdet hör till. Den arkeologiska forskningen kan sammanfattningsvis sägas ha varit fokuserad på bosättningar vid de större vattendragen (Länsstyrelsen Västerbotten 2014). Den har också uppmärksammat hur människor rört sig inom stora området med diverse aktivitetsplatser i mer höglänta områden. I eget forskningsprogram (LK Konsult 2020) hanteras frågor med anknytning till denna utredning under rubrikerna *Det agrara landskapets framväxt*, *Samiska landskap* och *Skogsbruks- och utmarkshistoria*. I forskningsprogrammet sätts även ett fokus på *förhistoriska landskap*.

En mer ingående vetenskaplig bearbetning ingår inte i detta uppdrag, men relevanta frågor kan ställas med ledning av utredningsresultatet och inventeringsområdet:

- Stenåldersaktiviteter och andra förhistoriska aktiviteter (Baudou 1992, Spång 1997) som jakt har sannolikt förekommit i inventeringsområdet, men har det gett upphov till boplatser, fångstgropar och platser för utvinning av råmaterial för stenåldersredskap i berg i dagen/stenblock, så att lämningar kan identifieras arkeologiskt?
- Under förhistorisk tid hade fångstsamhällena heliga platser på ibland något svårtillgängliga platser. Hällbilder, som kan antas vara uttryck för sådana heliga platser, har vid fornminnesinventering påträffats i bland annat Åsele kommun på bergväggar i speciella terränglägen (Klang 2002). Kan sådana speciella platser finnas på Kvällålden?
- Finns spår efter samiska aktiviteter i inventeringsområdet, t.ex. härदार, förvaringsgropar och bengömmor (Westerdahl 1986, Karlsson 2006)? Kan det förekomma heliga samiska platser (gravar, offerplatser), möjliga att identifiera (Hedman 2003, Fossum 2007)?
- Finns spår efter nybyggarnas jordbruksrelaterade aktiviteter (Häggström 1960, Fahlgren 1966, Wedin 2007) i inventeringsområdet? Finns speciella kommunikationsstråk på Kvällålden?

- Skogsbruksrelaterade strukturer – finns kolbottnar, tjärdalar, pottaskeugnar eller andra lämningar efter speciella aktiviteter med skoglig anknytning (Borgegård 1973, Skogsstyrelsen 1992)?

Resultat

Fältförberedelserna

Den kontroll som gjordes av eventuellt fyndmaterial vid Statens Historiska museum resulterade i att inga kända forntida föremål har tillvaratagits i inventeringsområdet.

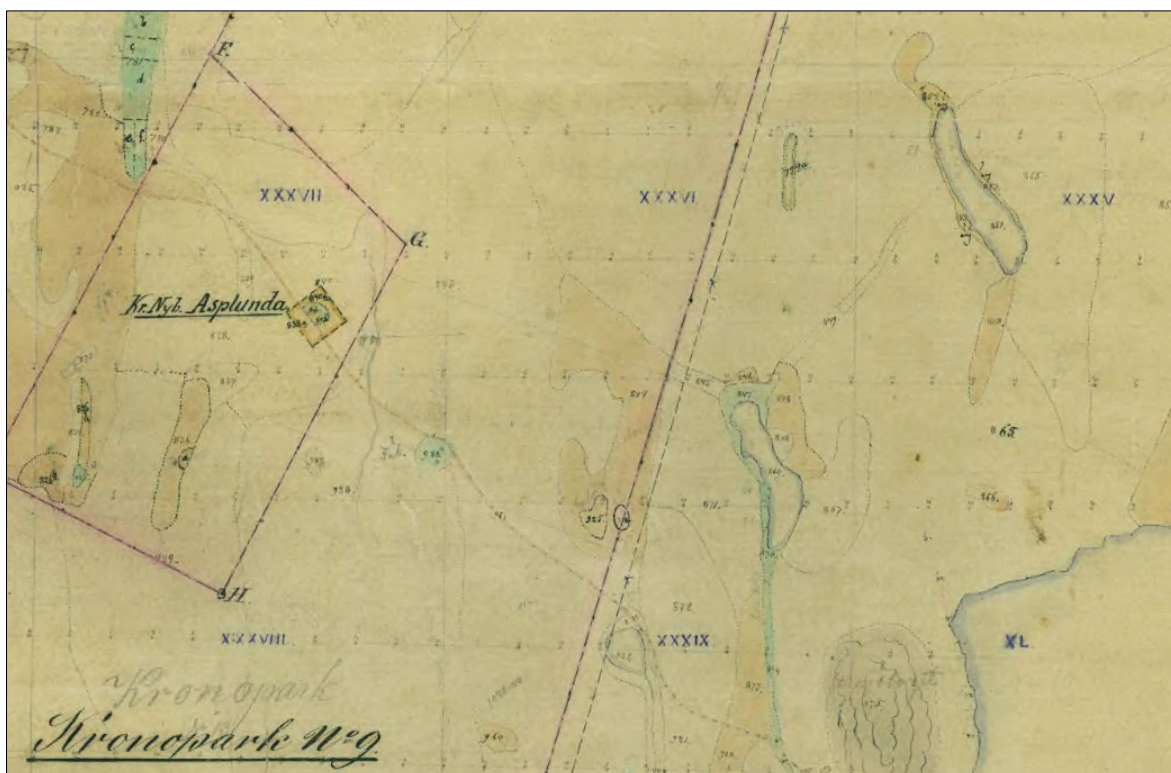
Ca 20 indikationer i behov att särskilt kontrolleras i fält identifierades på laserscannade kartor.

Vid kontakter med markägare och jägare vid fältarbetet framkom inga konkreta upplysningar om fornminnen i inventeringsområdet utöver några få som vid kontakterna redan var kända. Eventuellt ska en fåbod ha funnits i anslutning till inventeringsområdets nordligaste del, men oklart är var den har legat. Möjligen avses fåboden vid Mattismyrberget ca 2,5 km nordost om inventeringsområdet (figur 6), redovisat på generalstabskartan (Rikets allmänna kartverks arkiv: Fredrika J242-55-1) och registrerad i KMR i november 2019 av Skogsstyrelsen (Fornsök L2019:6038).

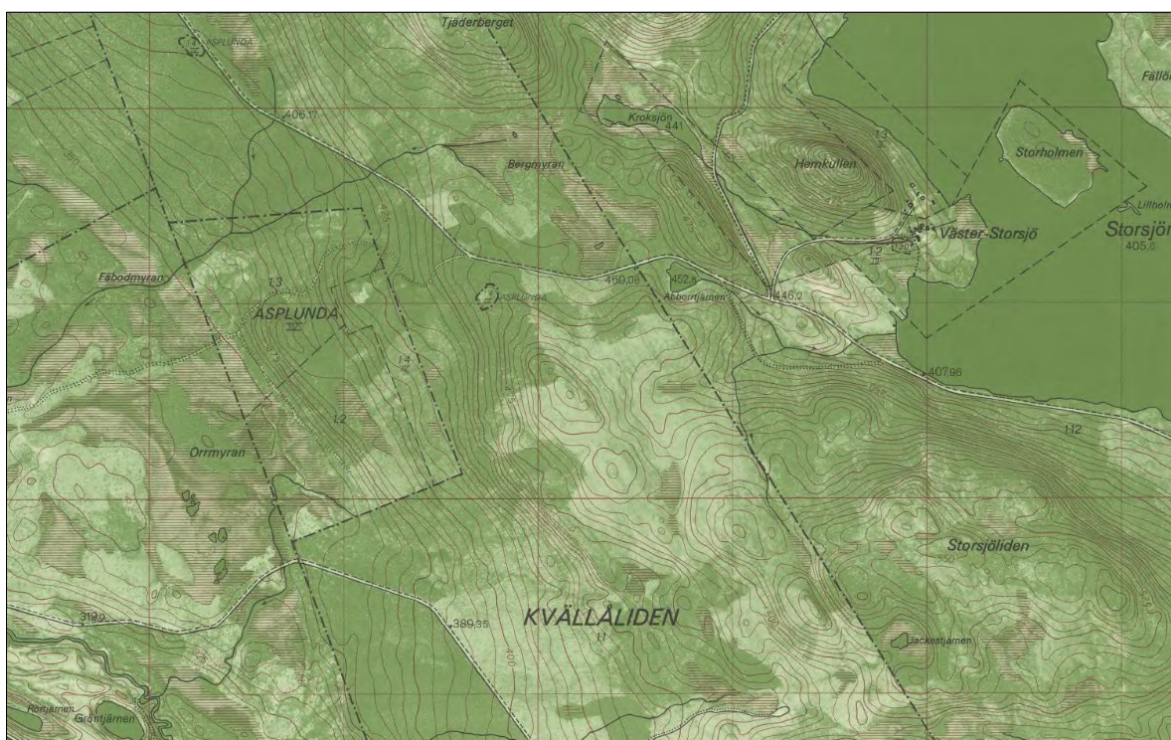
Vid kontroll av historiska kartor på Lantmäteriets webbsida hittas ett fåtal från 1800-talet; avvitringskartor från slutet av 1800-talet (figur 10) och en laga skifteskarta från början av 1900-talet (se Bilaga 1, objekt L2019:5671). Inga äldre kartor kunde hittas med information om inventeringsområdet. Generalstabskartor från 1907 och 1920 har inga indikationer på fornminnen i inventeringsområdet utöver vad de äldre kartorna och den ekonomiska kartan från 1976 redovisar. Generalstabskartorna visar att området Kvällåtiden var skogsmark utan speciella karterade objekt förutom Asplunda i västra delen av Kvällåtiden. En stig leder till Asplunda västerifrån och en annan stig går i inventeringsområdets sydligaste del västerut från Storsjön södra ände.

Den ekonomiska kartan från 1976 saknar namn av intresse förutom Asplunda och Fåbodmyran (figur 11). Vid denna tid har bebyggelse vid Asplunda övergetts. Fåbodmyran redovisas i närheten av Asplunda och ca 1 km väster om inventeringsområdet. Namnen på kartan är i övrigt naturbetecknande inom inventeringsområdet (Tjäderberget, Abborrtjärnen, Renkullmyran etc.), men skulle möjligen kunna vara vägledande till fornminnen som t.ex. fångstanläggningar för skogsfågel, fiskarkojor och härdar.

Namnet Kvällåtiden saknar bebyggelse och har varit kronopark enligt de historiska kartorna. I kronoparken ska Kvällbäck, Liden 1 och Liden 2 ha anlagts år 1912 (Fahlgren 1966 s 90). Det är oklart var dessa ställen har legat. De saknas som bebyggelsenamn på den ekonomiska kartan och generalstabskartorna, men namnet Liden redovisas som naturnamn på den ekonomiska kartan ca 1 km väster om inventeringsområdets nordligaste del intill en myr som förefaller har varit myrodling. Möjligen har bebyggelse funnits på denna plats.

Figur 10. Krononybygget Asplunda år 1886 vid avvittringen. Lantmäterimyndigheternas arkiv: 24-ÅSE-AA12. Vid denna tid redovisas ingen annan bebyggelse eller indikationer på fornminnen än Asplunda i inventeringsområdet. Asplunda förekommer även på figur 11 och på laga skifteskartan i Bilaga 1.

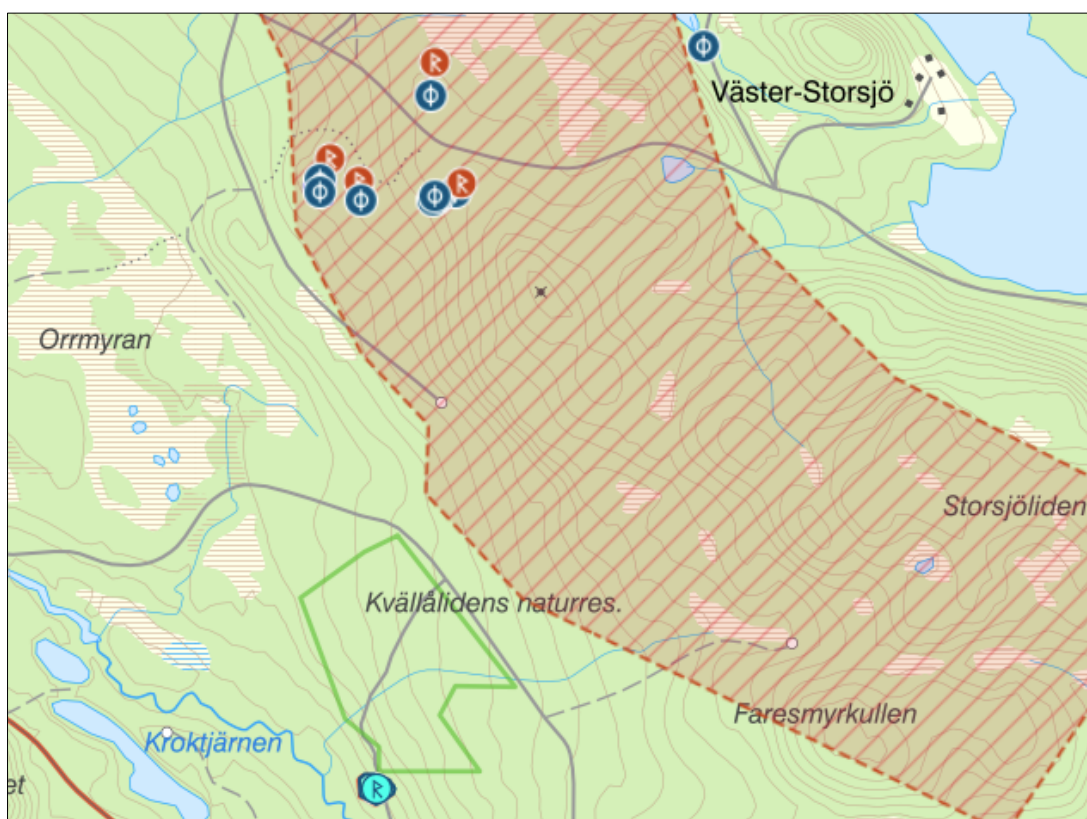

Figur 11. Utdrag ur den ekonomiska kartan från 1976. Asplunda är detta år en bebyggelseenhet utan byggnader. Rikets allmänna kartverks arkiv: Bomsjö J141-21H2-3g-h78.

En intressant upplysning finns att läsa i inventeringsboken över Åsele socken om fornlämningen Fornsök L1937:6134. Platsen redovisas med turkos symbol på figur 12 ca 1 km sydväst om inventeringsområdet. Den är beskriven som bebyggelseämningar efter ett övergivet nybygge från tidigt 1800-tal med fem registrerade husgrunder på en övergiven gårdstomt och tre övergivna åkerytor med odlingsrösen på en plats kallad "Gammelhemman". Inventeringsboken återger en tradition som berättades i bygden i början av 1900-talet, att nybyggaren Abraham Johansson åren 1812-1820 försökte etablera en gård på denna plats, men att det var alltför frostlångt på den valda platsen, varför "Abraham övergav stället och bröt upp ett nybygge längst upp på Kvällåliden" (Gavelin 1953 s 119).

Enligt traditionen anlades nybygget Storsjö av Finn-Pål vid mitten av 1700-talet (a.a.). En av sönerna, Abraham, skulle anlägga nybygget "Gudspungen" på platsen för Fornsök L1937:6134, men flyttade upp på Kvällåliden där han ska ha bott "rätt många år" (a.a.) innan han flyttade för tredje gången, nu till Kvällträsk ca fyra km väster om inventeringsområdet. Kvällträsk har kvar bebyggelse än i dag, men om traditionen är riktig ska det finnas ett nybyggesförsök från tiden före år 1850 uppe på Kvällåliden. Inga upplysningar om denna plats har gått att hitta på historiska kartor. Storsjö finns också kvar i dag som Väster-Storsjö ca 1 km öster om inventeringsområdet och har ansetts vara av riksintresse för kulturmiljövården (Riksantikvarieämbetet 1990). Öster-Storsjö ligger öster om sjön (figur 7).

Nybyggesförsök på Kvällåliden omnämns också i boken om Åsele sockenhistoria. Asplunda nämns där som ett nybygge, "föreslaget till anläggning enl. avv. 1881" (Fahlgren 1966 s 86). Nybygget Kvällträsk påbörjades vid Kvällån "och flyttades sedan till Kvällåliden och sedan till den plats där vi i dag har byn" (a.a. s 116).

Figur 12. Utdrag ur Fornsök med turkos markering för fornlämningslokalen L1937:6134, belägen ca 1 km sydväst om inventeringsområdet. Denna plats ska ha bebyggts på 1810-talet av en nybyggare från Storsjö men övergavs efter några få år då nybyggaren flyttade till en plats uppe på Kvällåliden. Karta Fornsök. Bakgrundskarta: Copyright© Lantmäteriet.

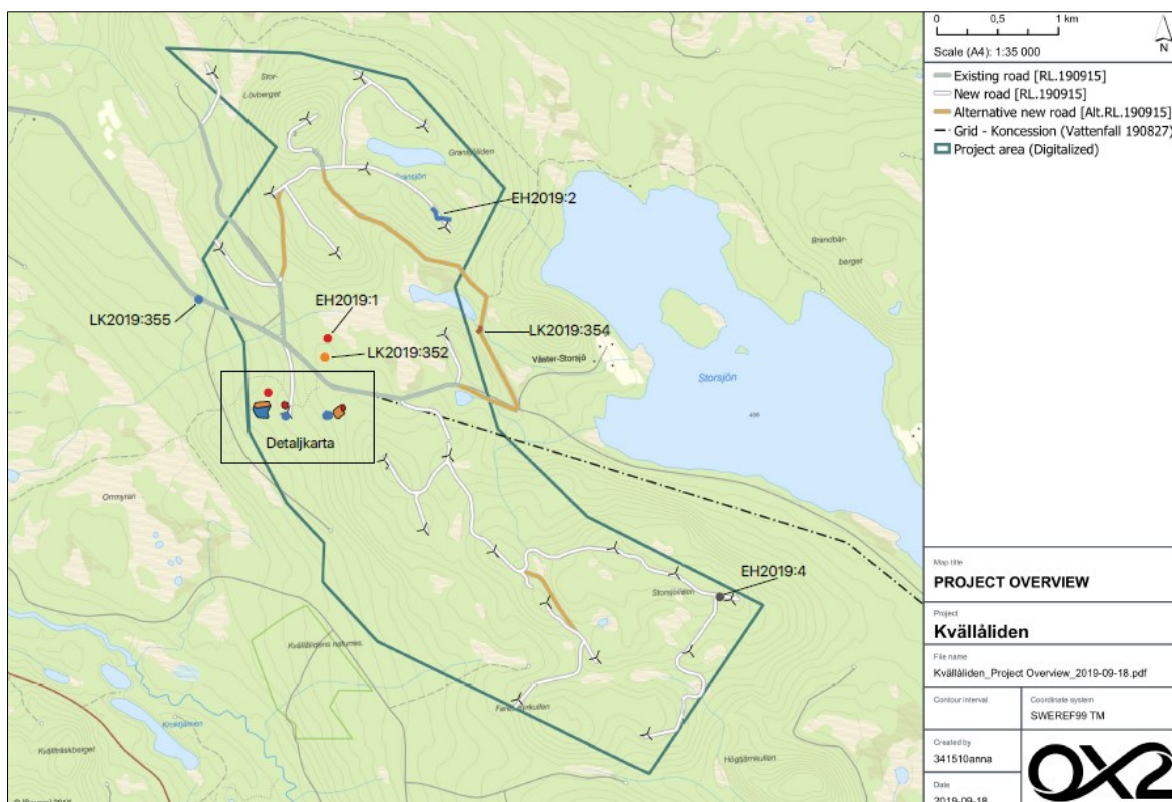
I ett försök att rekonstruera lappskattelanden i Åsele lappmark ska Kvällåliden ha hört till Bomsjö/Åsele lappskatteland, vars gränser förefaller ligga utanför Kvällåliden (Westerdahl 1986 s 42). Är rekonstrueringen historiskt riktig ska eventuella gränsmarkeringar efter lappskattelanden inte finnas uppe på Kvällåliden, men det kan inte helt uteslutas att gränser kan ha ändrats genom århundradena. Det troliga är att lappskatteländets visten låg i dalgångar och vid sjöar utanför inventeringsområdet.

Resultat av fältarbetet

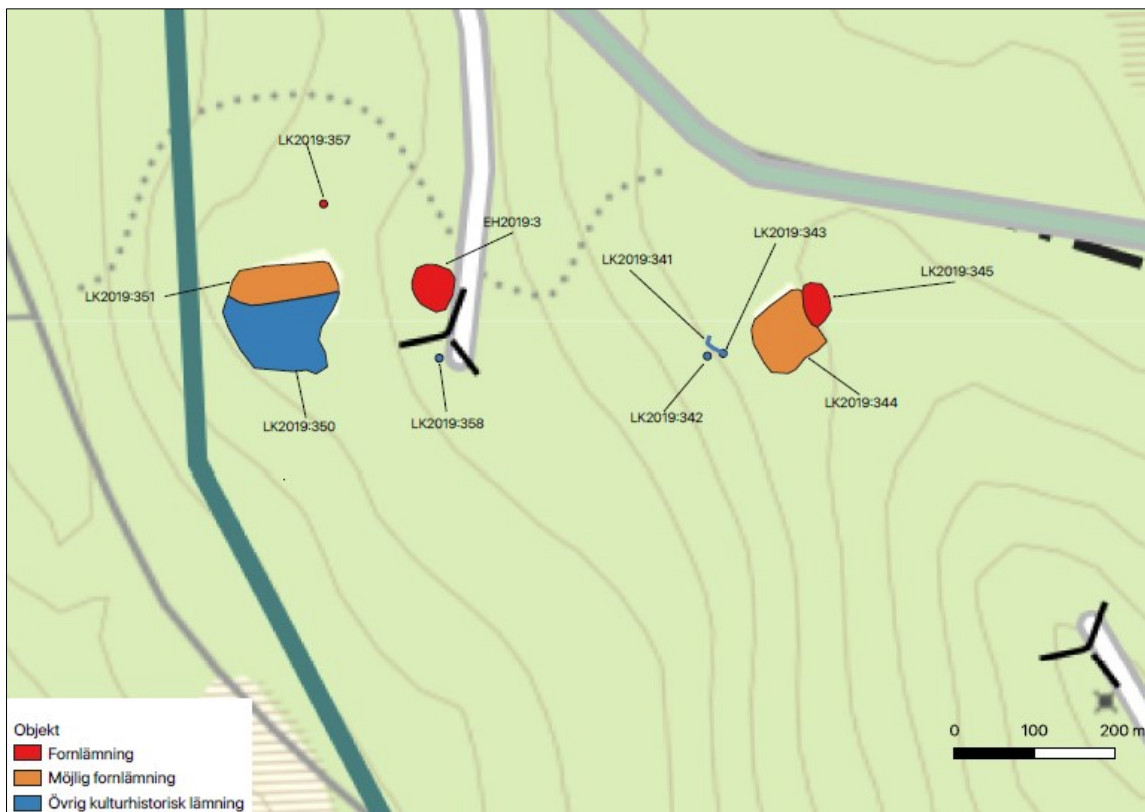
Vid fältarbetet identifierades och registrerades **17 fornminneslokaler** med sammanlagt ca 40 objekt. Dessa utgörs av två fångstgropar, en forntida grop med oklar funktion, tre platser med sammanlagt ett 10-tal husgrunder och en brunn, två fossila åkrar med ett 10-tal välbyggda odlingsrösen och spridd röjningssten i stentippar, en hägnad, två röjningsrösen, två bläckningar, en dammvall, en ränna, ett minnesmärke och ett stenbrott. Därtill registrerades en lokal som bedöms ha härdliknande naturbildningar.

Dessa lokaler redovisas på illustrationskartor (figur 13, figur 14, figur 15) och i Tabell 1. Redovisningen av lokaler, terminologi, lämningstyper och antikvariska bedömningar enligt Tabell 1 följer aktuella anvisningar och rekommendationer (Riksantikvarieämbetet 2014a, 2014b, 2015 och 2018).

I Bilaga 1 görs mer utförliga redovisningar med beskrivningar och fotobilder.

Figur 13. Redovisning av registrerade fornminnen år 2019 i inventeringsområdet. Underlagskartan tillhandahålls av Jenny Sirland. Underlagskarta © Lantmäteriet. Bearbetning Niklas Groop.

Figur 14. Detaljkarta med fornminnen. Underlagskartan tillhandahålls av Jenny Sirland. Underlagskarta © Lantmäteriet. Bearbetning: Niklas Groop.

Figur 15. Registrerade fornminnen utmed tillfartsvägen. Flygfoto © Lantmäteriet. Bearbetning Niklas Groop.

Tabell 1. Registrerade lokaler, Åsele socken, Åsele kommun. För beskrivningar, se Bilaga 1.

RAÄ ID	Internt ID	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning 2019
L2019:5653	EH2019:1	Fångstgrop	Fornlämning
L2019:5655	EH2019:2	Dike/ränna	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:5657	EH2019:3	Lägenhetsbebyggelse	Fornlämning
-	EH2017:4	Härdliknande naturbildningar	Anmäls inte till Fornreg
L2019:5659	LK2019:341	Hägnad	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:5660	LK2019:342	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:5664	LK2019:343	Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:5665	LK2019:344	Fossil åker	Möjlig fornlämning
L2019:5666	LK2019:345	Lägenhetsbebyggelse	Fornlämning
Ingår i L2019:5671	LK2019:347	Brunn	Övrig kulturhistorisk lämning
Ingår i L2019:5671	LK2019:348	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
Ingår i L2019:5671	LK2019:349	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:5668	LK2019:350	Fossil åker	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:5671	LK2019:351	Bytomt/gårdstomt	Möjlig fornlämning
L2019:5672	LK2019:352	Övrigt	Möjlig fornlämning
L2019:5673	LK2019:353	Minnesmärke	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:5674	LK2019:354	Dammvall	Möjlig fornlämning
L2019:5676	LK2019:355	Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:5677	LK2019:356	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:5678	LK2019:357	Fångstgrop	Fornlämning
L2019:5679	LK2019:358	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning

Figur 13 och figur 15 visar att fornminnen ligger glest förutom i ett delområde som särskilt redovisas på figur 14. Detta delområde bildar, tillsammans med objekten EH2019:1 och LK2019:352 på figur 13, en intressant kulturmiljö med fångstgropar, bebyggelse lämningar och en gammal väg. Vägen (figur 16), som redovisas som en slingrande stig på figur 14, används inte annat än möjligen som vandringsstråk och för friluftsliv vintertid. Den saknar sådan övergiven karaktär att den inte bedöms som fornminne, men den förstärker kulturmiljöns värde.

Enligt tabell 1 bedöms fyra fornminneslokaler som fornlämningar, fyra som möjliga fornlämningar och resterande som övriga kulturhistoriska lämningar. Som fornlämningar bedöms fångstgropar och områden med husgrunder efter nybyggen eller torp. Som möjliga fornlämningar bedöms en gammal grop med oklar funktion, en fossil åker, en bytomt /gårdstomt och en dammvall. Dessa behöver mer analys och undersökning i ett utredningssteg 2 för att slutgiltigt klargöra fornlämningsstatusfrågan. Ett sådant steg 2 behövs inte inom ramen för vindkraftprojektet om projektet undantar exploatering i dessa objekt.

Problemet som vid behov bör redas ut i ett steg 2 har att göra med tillämpningen av rekvisiten i KML, att lämningar ska ha tillkommit före år 1850 och spegla brukningsätt, traditioner eller tekniker som inte förekommer i dagens läge för att bedömas som fornlämning. Där slutsatsen blir att fornminnet i fråga har tillkommit efter 1850 kan länsstyrelsen särskilt fornlämningsförklara objekt där så bedöms motiverat med hänsyn till objektets betydelse, vilket också kan belysas och preciseras i ett utredningssteg 2.

Det kan också inträffa att objekt som bedöms som övriga kulturhistoriska lämningar kan komma att ombedömas till fornlämningar om ny information kan tillföras som ger en annan historisk bakgrund än den som fanns tillgänglig vid inventerings- och utredningstillfället.

Figur 16. Stigen som ringlar sig fram enligt figur 14. Foto mot V: Lennart Klang.

De bebyggelselämningar med tillhörande fossil åkermark som registrerats är inte helt enkla att ta ställning till antikvariskt med stöd av rekvisiten till KML. Bebyggelseenheten Asplunda med bytomten/gårdstomten L2019:5671 (LK2019:351) är belagt vid avvitrningen år 1886, men kartan ger ingen upplysning om när nybygget tillkom. Husgrunden efter boningshus har cementsockel, vilket ger ett sentida intryck, men det som gör att platsen ändå bedöms som "möjlig fornlämning" är att bostadshuset skulle kunna ha ersatt en äldre bostad, som inte är identifierad i det arkeologiska materialet (borttagen och överodlad?). Indikationer på det är att bostadshuset med cementsockel är beläget omotiverat långt från brunn och ladugård och att laga skifteskartan från 1909 redovisar byggnader närmare ladugården vilka inte identifierats vid fältarbetet.

De bebyggelselämningar som bedömts som fornlämningar saknar belägg på historiska kartor och har ålderdomlig karaktär i husgrunderna. Den ena, troligen Fornsök L2019:5666 (LK:2019:345), bör vara nybygget från tidigt 1800-tal som omtalas i litteraturen (Gavelin 1953, Fahlgren 1966). Den andra, Fornsök L2019:5657 (EH2019:3), är inte känd i litteraturen, men då ingen byggnad finns på platsen enligt avvitrningskartan bör bebyggelsen vara övergiven före avvitrningen år 1886.

Den övergivna åkermarken tillhöriga bebyggelseenheterna har generellt karaktär av att ha varit odlade under 1900-talet på ett sätt som kan ha uttraderat sådan äldre struktur som uppfyller rekvisitet enligt KML, att objekt som bedöms som fornlämning ska spegla brukningsätt, traditioner eller tekniker som inte förekommer i dagens läge. För nybygget Fornsök L2019:5666 (LK:2019:345) är det särskilt tydligt med två odlingssskeden, varav det första resulterade i upplagda odlingsrösen närmare åkern och det andra i att odlingsytan helt stenbefriades och röjningsstenen forslades bort och lades upp 50-80 m västsydväst om odlingen, dvs. så långt ifrån att stenarna inte skulle ligga i vägen om odlingsytan skulle expandera ytterligare. Här motiveras bedömningen "möjlig fornlämning" av att en närmare analys och fördjupning i ett utredningssteg 2 eventuellt kan avgränsa det äldre skedet. Det yngre skedet uppkom av allt att döma av att åkern brukades av Asplunda.

Den övergivna åkern tillhörig bebyggelsen vid Asplunda saknar spår av två tidsskeden. Där har odlingsmarken stenbefriats så att röjningssten finns som oregelbundna stentippar en bit ifrån odlingsytan. Odlingen och stentipparna uppvisar en sentida struktur som bedöms sakna sådana egenskaper som motiverar fornlämningsbedömning, men som gör platsen bevarandevärd som övrig kulturhistorisk lämning.

Ytterligare två objekt har bedömts som "möjliga fornlämningar". Det ena, Fornsök L2019:5672, är en forntida grop med oklar karaktär, som bör undersökas för att klargöra om den är fornlämning eller naturbildning (LK2019:352). Den andra "möjliga fornlämningen" är dammvallen Fornsök L2019:5674, som bedöms höra till en kanal som grävdes för att ge vattenkraft åt småindustrier i Väster-Storsjö (Riksantikvarieämbetet 1990). Vid en fördjupad utredning bör det undersökas om det är möjligt att få fram en datering av kanalbygget och den tillhörande dammvallen, vilket behövs för slutlig bedömning av fornlämningsstatusfrågan enligt KML.

Av de övriga kulturhistoriska lämningarna enligt tabell 1 framstår Fornsök L2019:5655 som särskilt svårbedömt (EH2019:2). En kanal eller ett dräneringsdike här är ca 190 m långt och påminner om sådana bevattningskanaler som var relativt vanliga i delar av Västerbottens inland under 1800-talet för ledning av vatten till översilningsängar (Häggström 1960). Denna saknar dock sådana lutningsförhållanden att den kan ha fungerat som kanal till översilningsängar och framstår därför som svårbegriplig. Den börjar intill en hårt

betad ca 150x70 m stor glänta i skogen, som kan ha uppstått i samband med platsen använts särskilt när barn och andra vallade husdjur i skogen. Inga spår efter byggnader har iakttagits men någon enklare koja kan ha funnits. Kanske dräneringsdiket grävdes men blev inte färdigt i samband med att man höll husdjuren här. Eller så är det ett uttryck för något svårförståelig skogsbruksåtgärd.

Vindparksområdets användning under förhistorisk och historisk tid – svar på frågeställningar

Förhistoriska aktiviteter

Bosättningar baserade på jakt och fiske fanns under förhistorisk tid vid älv- och sjöstränder i dalgångar med strömmande vatten, t.ex. utmed Ångermanälven några kilometer väster om inventeringsområdet. Inga sådana boplatsslägen förekommer i vindparksområdet. Även fångstgropar anlades främst i dalgångar, men inventeringsresultatet visar att enstaka gropar även anlades uppe på Kvällåleden för fångst och kanske även i andra syften i ett begränsat stråk i inventeringsområdets mellersta del i delvis sandig moränmark mellan mer bergiga områden i norra och södra delarna av inventeringsområdet.

Man kan anta att expeditioner utgick från boplatserna till de mer bergiga markerna för att se om särskilda resurser och platser kunde identifieras, men inga speciella platser för utvinning av råmaterial till stenredskap, t.ex. kvarts- eller kvartsitbrott, kunde noteras vid fältarbetet, inte heller hållbilder på bergssidor eller speciella stenblock.

Samiska aktiviteter

Inga samiska visten med härdar efter kåtor, barktäkter på gamla tallar och andra spår som förvaringsanläggningar, bengömmor, renvallar, gravplatser och offerplatser noterades i inventeringsområdet. Samiska visten fanns i första hand i dalgångarna, innan dessa blev uppodlade. Om det har funnits någon kåtaplats med renvall uppe på Kvällåleden kan det ha varit där nybyggen senare anlades, men inga indikationer i platsnamn styrker att så varit fallet.

Nybyggarnas aktiviteter

Flera spår efter nybyggarnas aktiviteter finns i inventeringsområdet. Kolonisationshistorien har kunnat klarläggas efter ett första nybygge i Storsjö på 1700-talet. Därefter anlades tre närliggande platser för gårdar eller torp under 1800-talet i inventeringsområdet, med små åkermarker och större ängs- och betesmarker runt omkring. De beboddes under ganska korta tidsperioder i samma sandiga moränmarksstråk som också har de enstaka fångstgroparna.

Inga lämningar efter fåbodar identifierades, men troligen en plats dit kreaturen vallades och där man av någon oklar anledning grävt en mindre kanal för att avleda vatten, kanske för att planer fanns som inte fullföljdes att anlägga en fåbod eller liknande. Vallhjon och kanalgrävare kan ha haft någon koja som inte kunde identifieras vid fältarbetet på denna plats.

En dammvall i inventeringsområdet kan antas ha reglerat vattenföringen i en bäck och kanal ner till Väster-Storsjö, där en vattendriven tröskloge och andra vattendrivna aktiviteter var viktiga för bebyggelsen. En kanal som ska ha grävts utmed en flera hundra lång sträcka ligger utanför utredningsområdet.

En minnessten från år 1939 markerar troligen när den nuvarande tillfartsvägen byggdes från väg 92 vid Bomsjö. Troligen ersatte den en tidigare väg som gick mellan Storsjö och Kvällträsk i ett stråk förbi Asplunda och de två andra bebyggelseplatserna som funnits i inventeringsområdet strax öster om Asplunda.

Skogsbrukets aktiviteter

Skogsbruket blev en viktig näring under 1800- och 1900-talen, men inga tjärdalar, kolbottnar eller pottaskeugnar identifierades vid fältarbetet. Gamla stubbar efter avverkning förekommer och en högstubbe med bläckningar noterades vid fältarbetet.

Sammanfattande bedömning

Inventeringsresultatet visar att vindparksområdet är lämpligt lokaliserat ur arkeologisk synvinkel. Ett begränsat delområde har intressant fornminnesstruktur med fångstgropar och nybyggen, i övrigt saknas liknande strukturer enligt inventeringsresultatet. Det bästa vore i den fortsatta planeringen att undvika exploatering i denna intressanta fornminnesstruktur, dvs. inte bara sträva efter att undvika de ingående fornminnesobjekten.

Det kan aldrig helt uteslutas att fornfynd finns gömda/deponerade/tappade i terrängen där inga indikationer syns på marken vid en fornminnesinventering. Om sådana kommer fram vid grävning ska Länsstyrelsen Västerbotten kontaktas och fortsatt grävning på platsen avbrytas i väntan på besked från länsstyrelsen.

Arkivhandlingar och fyndhantering

Denna rapport bedöms innehålla alla relevanta upplysningar som framkommit vid både fältarbetet och fältförberedelserna. Inga originalhandlingar som kan tillföra ytterligare förståelse av fältarbetets genomförande och resultat föreligger.

Inga fornfynd har tillvaratagits för konservering och hantering i övrigt före fyndfördelning till anvisat magasin.

Fältanteckningar, arbetskartor och datafiler med GPS-koordinater förvaras hos LK Konsult samt underkonsult Stigfinnaren Arkeologi och kulturhistoria AB.

Utvärdering

Fornminnesinventeringen och den arkeologiska utredningen har genomförts enligt upp- rättad projektplanering. Syften har uppnåtts; områdets användning under förhistorisk och historisk tid kan klargöras så långt som bedöms rimligt inom ramen för en fornminnes- inventering och steg 1-utredning, fornminnen okända i Forsök före utredningen har identifierats, skick och status för alla kända fornminnen i inventeringsområdet har redovisats enligt KML och Riksantikvarieämbetets styrdokument för beskrivningar och antikvariska bedömningar, positioner för fornminnen har redovisats med handhållen GPS och eventuella behov av fortsatt arkeologisk utredning i steg 2 berörs.

Fältarbetet kunde genomföras utifrån beprövad vetenskaplig erfarenhet och antikvarisk sakkunskap, både allmänt och med hjälp av erfarenhet av arkeologiska fältarbeten i närliggande områden med liknande karaktär som i inventeringsområdena. Utförd fotodokumentationen ger en god uppfattning om landskapet och vegetationen i inventeringsområdet.

Den valda täckningsgraden för fältarbetet innebär att markerna kontrollerades selektivt med ledning av fältförberedelserna och hur förutsättningarna att hitta fornminnen uppfattades i fältsituationen. Fältarbetet gjordes alltså analytiskt. Täckningsgraden tillät inte kontroll av alla marktyper, och fältarbetet tydde på att det heller inte var behövligt. Det innebär att lämningar kan finnas oregistrerade och förblev upptäckta vid fältarbetet. Men det innebär inte att eventuella sådana lämningar garanterat hade upptäckts om t.ex. 50 arbetsdagar hade använts vid fältarbetet jämfört med de 12 som användes. Även om ännu fler dagar hade använts skulle det kunna inträffa att existerande lämningar med otydlig morfologi inte hade upptäckts om de förekommer på platser där fornminnen inte förväntas och där t.ex. vegetationen skymmer från den vinkel som uppstår av arkeologens terrängvandring, även när vandringen görs så att ett flertal vinklar uppstår när all mark granskas okulärt.

Även om fornminnen kan förekomma i inventeringsområdet utan att ha upptäckts kan slutsatsen dras att det bör handla om högst ett fåtal sådana, i första hand på platser utanför de mer noggrant inventerade exploateringsaktuella stråken och sannolikt främst i form av övriga kulturhistoriska lämningar efter t.ex. skogsbruk. Denna slutsats grundas på resultaten av tidigare inventeringar, besiktningar och särskilda utredningar i närbelägna områden med liknande karaktär som inventeringsområdet samt av nu genomfört fältarbete med förfrågningar till ett flertal sagespersoner som enligt vad de uppgav har god kunskap om markerna.

Lägger man därtill upplysningar som förekommer i hembygds litteraturen är den närliggande slutsatsen att inventeringsområdet 2019 är väl genomgången och att vindparksområdets användning under förhistorisk och historisk tid har kunnat klargöras.

Behov av ytterligare antikvariska åtgärder

Vald ambitionsnivå och utredningsresultatet gör att inga ytterligare antikvariska åtgärder bedöms behövliga i inventeringsområdet för att klargöra områdets användning under förhistorisk och historisk tid och för att klarlägga områdets fornminnesstruktur enligt vad man kan identifiera vid en kombinerad fornminnesinventering och steg 1-utredning.

Några platser med registrerade lämningar bör undersökas mer i ett arkeologiskt steg 2 för att slutligt utreda fornlämningsstatus, om vindkraftsprojektet behöver ta marken i anspråk där dessa lämningar ligger. En steg 2-utredning för dessa objekt skulle innebära fördjupad analys med arkeologiska provgrävningar i syfte att bedöma ålder och därmed fornlämningsstatus. Om objekten då bedöms vara fornlämningar följer ytterligare arkeologiska undersökningar om marken inte kan undantas exploatering (arkeologisk förundersökning och arkeologisk slutundersökning).

För övriga platser som registrerats bedöms inga steg 2-utredningar behövas. För dessa platser kan skyddsåtgärder och möjligen fördjupad kulturhistorisk dokumentation övervägas om lämningar riskerar bli direkt påverkade av vindkraftsprojektet.

Länsstyrelsen ska kontaktas för besked om steg 2-utredningar och för åtgärder i övrigt med anknytning till de registrerade fornminnena. Länsstyrelsen kan besluta om särskild fornlämningsförklaring för objekt som generellt bedöms som övriga kulturhistoriska lämningar, även om inga förslag ges i denna rapport till sådana beslut.

Referenser

- Andersson, Berit. 2015. *Skog & Historia. Rapport över kvalitetssäkring av forn- och kultur-lämningar i Vännäs, Bjurholm, Lycksele och Åsele socknar & kommuner. Västerbottens län. 2015.* Arkeologisk rapport. Västerbottens museum/ Uppdragsverksamheten.
- Baudou, Evert. 1992. *Norrlands forntid - ett historiskt perspektiv.* Förlags AB Wiken.
- Borgegård, Lars-Erik. 1973. Tjärhanteringen i Västerbottens län under 1800-talets senare hälft. *Acta Regiae Societatis Skytteanae* 12.
- Fahlgren, Karl (red). 1966. *Åsele sockenhistoria.* Umeå.
- Fornsök. Riksantikvarieämbetets nationella fornminnesinformationssystem.
<http://www.raa.se/cms/fornsok/start.html>.
- Fossum, Birgitta. 2007. *Förfädernas land. En arkeologisk studie av rituella lämningar i Sápmi 300 f.Kr-1600 e.Kr.* Studia Archaeologica Universitatis Umenis 22. Institutionen för arkeologi och samiska studier vid Umeå universitet.
- Gavelin, Rut. 1953. *Hur Kvällträsk i Åsele anlades. Ett apropå till krönikan om Finn-Pål.* Västerbotten 1953.
- Hedman, Sven-Donald. 2003. *Boplatser och offerplatser. Ekonomisk strategi och boplatzmönster bland skogssamer 700-1600 AD.* Studia Archaeologica Universitatis Umenis 17. Institutionen för arkeologi och samiska studier vid Umeå universitet.
- Häggström, Nils. 1960. *Övervattningsmetodernas geografiska utbredning i Västerbottens län 1830-1879 med speciell hänsyn till Lycksele socken.* Uppsala universitet.
- Jensen, Ronnie. 1997. *Fornminnesinventeringen – nuläge och kompletteringsbehov. En riksöversikt.* Riksantikvarieämbetet.
- Karlsson, Nina. 2006. Bosättning och resursutnyttjande. Miljöarkeologiska studier av boplatser med härdar från perioden 600-1900 e. Kr inom skogssamiskt område. Umeå universitet. Institutionen för arkeologi och samiska studier.
- Karlsson, Nina. 2014. *Arkeologiskt handlingsprogram för Västerbottens län.* Länsstyrelsen Västerbotten. Meddelande 9 · 2014.
- Klang, Lennart. 2002. Hällbilder och fornminnesinventering i övre Norrland. I: *Hällbilder & hällbildernas rum.* Studier i regional arkeologi. Red. Lennart Klang, Britta Lindgren & Per Ramqvist. Mitthögskolan. Örnsköldsvik.
- Klang, Lennart. 2009. *Kvälläliden i Åsele kommun, Västerbottens län. Kulturmiljöanalys 2009-03-23.* Landskapsarkeologerna.
- Klang, Lennart. 2012. *Hornmyran i Lycksele socken och kommun, Västerbottens län. Arkeologisk utredning för planering av vindkraftverk.* Rapport 2012-08-14.
- Klang, Lennart. 2013. *Vindkraftspark Tomasliden. Kulturhistorisk utredning, arkeologisk utredning och kulturmiljöanalys, 2013. Norsjö socken, Norsjö kommun, Västerbottens län. Rapport 2012-08-09.* Landskapsarkeologerna/LK Konsult.
- Klang, Lennart. 2014a. *Kulturmiljöanalys inför elkoncession mellan planerade vindkraftsparker i Åsele socken, landskapet Lappland, och stamnätet i Anundsjö socken, landskapet Ångermanland. Planerade elledningar från Kvälläliden och Bäckaskog i Åsele kommun, Västerbottens län, till stamnätet vid Norrtjärn i Örnsköldsviks kommun, Västernorrlands län.* Landskapsarkeologerna, rapport 2014:8.
- Klang, Lennart. 2014b. *Planerad elledning mellan Borgsjö och Åsele, Åsele kommun, Västerbottens län. Kulturmiljöanalys inför elkoncession.* Landskapsarkeologerna, rapport 2014:22.
- Klang, Lennart. 2019. *Planerad vindkraftspark Røjmyrberget. Arkeologisk utredning med kulturmiljöanalys, Robertsfors kommun, Västerbottens län, år 2019.* LK Konsult rapport 2019:16.

- Klang, Lennart. 2020. *Vindpark Stor-Skälsjön. Arkeologisk inventering och utredning steg 1, Ljustorps och Lidens socknar i landskapet Medelpad, Timrå och Sundsvalls kommuner, Västernorrlands län, år 2019*. LK Konsult rapport 2020:02.
- KML. *Kulturmiljölagen*. Ändrad lag den 1 januari 2014; Svensk författningssamling 2013:548 (tidigare Kulturminneslagen; Svensk författningssamling 1988:950).
- KMR. *Kulturmiljöregistret*. Riksantikvarieämbetets digitala register med fornminnen.
- Lantmäteriverket. *Historiska kartor*. Finns sökbara på <http://www.lantmateriet.se>. Redovisas nedan i särskild förteckning.
- LK Konsult. 2020. *Forskningsprogram*. Revidering och uppdatering av Landskapsarkeologernas forskningsprogram från 2013.
- Länsstyrelsen Västerbotten 2011. *Strategi för vindbruk och kulturmiljövård i Västerbottens län*. Länsstyrelsen i Västerbottens län. Meddelande 9 2011.
- Riksantikvarieämbetet. 1990. *Riksintressanta kulturmiljöer i Sverige*. Förteckning. Underlag för tillämpning av naturresurslagen 2 kap 6§.
- Riksantikvarieämbetet. 2014a. *Lista med lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning*. Riksantikvarieämbetet 2014-06-26.
- Riksantikvarieämbetet. 2014b. *Fornlämningsbegreppet och fornlämningsförklaring. För tillämpning av 2 kap. 1 och 1a §§ kulturmiljölagen*. Riksantikvarieämbetet 2014-07-03.
- Riksantikvarieämbetet. 2015. *Vägledning för tillämpning av kulturmiljölagen. Uppdragsarkeologi. Rapportering, förmedling och arkeologiskt dokumentationsmaterial*. <http://raa.diva-portal.org/smash/get/diva2:1235164/FULLTEXT01.pdf>
- Riksantikvarieämbetet. 2018. *Ett förändrat fornlämningsbegrepp. Länsstyrelsernas tillämpning av 1850-årsgränsen enligt 2 kap.1a § kulturmiljölagen*.
- Riksantikvarieämbetet. 2019. *Riksintressen för kulturmiljövården – Västerbottens län (AC)*. Uppdaterat 2019-09-04. https://www.raa.se/app/uploads/2019/09/AC_riksintressen.pdf
- Sanell, Charlotta & Klang, Lennart. 2001. *2000 års fornminnesinventering i Västerbottens län. Sorsele, Lycksele, Malå, Storuman, Vilhelmina och Åsele kommuner*. Riksantikvarieämbetet och Västerbottens museum. Fornminnesinventeringen Rapport 2001:5.
- Selinge, Klas-Göran, 1988. Det närvarande förflutna. 50 år med fornminnesinventeringen. *Årsbok 1987-88* s 7-32. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer.
- SGU kartvisaren. *Karttjänster*; http://www.sgu.se/sgu/sv/produkter-tjanster/kart-tjanst_start.htm
- SHM. *Databas samlingar*. <http://mis.historiska.se/mis/sok/sok.asp>
- Skogsstyrelsen. 1992. *Kulturmiljövård i skogen*. I samarbete med Riksantikvarieämbetet.
- Skogsstyrelsen. *Skogens pärlor*. Redovisning av resultat av Skog & Historia. www.skogsstyrelsen.se/skogensparlor
- SNA. 1994. Sveriges Nationalatlas. *Berg och jord*. Temareddaktör Curt Fréden. Temavård Sveriges geologiska undersökning.
- Spång, Lars Göran. 1997. *Fångstasamhälle i handelssystem. Åsele lappmark neolitikum – bronsålder*. Arkeologiska institutionen, Umeå universitet.
- Wedin, Maud, 2007: Den skogsfinska kolonisationen i Norrland. Doktorsavhandling vid Geografisk Instituttt, Trondheims Universitet.
- Westerdahl, Christer. 1986. *Samer nolaskogs*. Örnsköldsviks kommun.

Administrativa uppgifter

Uppdragsgivare:	:	OX2 AB.
Undersökare:		LK Konsult (Lennart Klang).
Uppdragstyp:		Fornminnesinventering och arkeologisk utredning steg 1 utan KML-beslut.
Län:		Västerbotten.
Landskap:		Lappland.
Kommun:		Åsele.
Socken:		Åsele.
Lämningsnummer Fornsök:		L2019:5653, L2019:5655, L2019:5657, L2019:5659, L2019:5660, L2019:5664, L2019:5665, L2019:5666, L2019:5668, L2019:5671, L2019:5672, L2019:5673, L2019:5674, L2019:5676, L2019:5677, L2019:5678, L2019:5679.
Interna fornminnesnummer:		EH2019:1, EH2019:2, EH2019:3, EH2019:4, LK2019:341, LK2019:342, LK2019:343, LK2019:344, LK2019:345, LK2019:347, LK2019:348, LK2019:349, LK2019:350, LK2019:351, LK2019:352, LK2019:353, LK2019:354, LK2019:355, LK2019:356, LK2019:357, LK2019:358.
Typ av fornminnen:		Brott/täkt, Brunn, Bytomt/gårdstomt, Dammvall, Dike/ränna, Fossil åker, Fångstgrop, Husgrund historisk tid, Hägnad, Lägenhetsbebyggelse, Minnesmärke, Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn, Röjningsröse, Övrigt.
Datering:		Förhistorisk tid och sen historisk tid (1800 – 1900-tal).
Tid i fält:		2019-09-16 – 2019-09-21, 2019-09-30 – 2019-10-03 och 2019-10-16–2019-10-18 (95 timmar).
Antal rapportdagar:		12 (underhandsrapportering, kartredovisning, Fornreg, manus slutrapport, layout, rapportgranskning).
Antal fyndhanteringsdagar:		-
Underkonsult:		Stigfinnaren Arkeologi och kulturhistoria AB (Elise Hovanta och Niklas Groop).
Ansvarig i fält:		Lennart Klang.
Rapportansvarig:		Lennart Klang.
Inventerad areal:		ca 14 km ² .
Steg 1-utredd areal:		ca 115 hektar.
Meter över havet:		ca 315-575.
Kartblad:		21H 2-3g-h, 21H 4-5g-h.
Koordinatsystem:		SWEREF 99TM.

Förvaring av dokumentation:	Originalhandlingar som bör förvaras vid offentligt arkiv saknas. Övrigt material (fältanteckningar, mätfiler, diverse underlagsmaterial) förvaras hos LK Konsult och medverkande underkonsult.
Summa fyndmängd:	Inga fynd.
Antal fotografier:	1 landskapsbild s 23 i rapporten. 1-5 bilder per fornminneslokal, summa 32 bilder i Bilaga 1. 25 landskapsbilder (en bild per planerad turbinposition) i Bilaga 2. Totalt 58 fotobilder.
Publiceringstillstånd kartor:	© Lantmäteriet Dnr: R50018065_150001.

Bilaga 1. Objekttabell med fotodokumentation

ID-nr	Lämningstyp 2019	Beskrivning med tillhörande information och foto	Antikvarisk bedömning 2019
<p>Fornsök: L2019:5653</p> <p>Eh2019:1</p> <p>624735/7116745</p>	<p>Fångstgrop</p>	<p>Granskning: 2019-09-16 (EH, NG), 2019-09-20 (LK): Skadestatus: Välbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Fångstgrop, närmast rund, ca 3 m i diameter och 0,7 m djup. Bottenplanet är 1,2x1 m (NNV-SSO). Vall kring kanten, 2-3 m bred och 0,3 m hög.</p> <p>Orientering: 40 m S om myr.</p> <p>Terräng: Svagt N-sluttande moränmark. Skogsmark, barrskog.</p> <p><i>Foto mot Ö: Elise Hovanta 2019.</i></p>	<p>Fornlämning</p>
<p>Fornsök: L2019:5655</p> <p>Eh2019:2</p> <p>Wp391-397</p>	<p>Dike/ränna</p>	<p>Granskning: 2019-09-17 (EH, NG), 2019-09-30 (LK): Skadestatus: Välbevarad Undersökningsstatus: Ej undersökt</p> <p>Beskrivning: Bevattningskanal eller dräneringsdike, ca 190 m lång (NNV-SSO till Ö-V), 0,3-0,5 m bred och 0,1-0,3 m djup. Utmed långsidorna har material lagts upp vid kanalgrävningen som en vall, 0,5-1 m bred och intill 0,2 m hög. Kanalen börjar på en liten, flack moränhöjd uppe på en höglänt bergsplatå och fortsätter mot S i svag moränsluttning, varefter den vinklar av mot Ö och ansluter till en sankmark med mossa och gräs där den tunnar ut och förgrenar sig otydligt.</p> <p>Oklar funktion av att kanalen efter vinklingen mot Ö fortsätter i en svag uppförslutning innan den åter sluttar svagt ner mot sankmarken. I vinkeln saknas spår efter vatten som ska ha letts hit och översilat intilliggande mark. Möjligen är detta ett inlett dräneringsprojekt som inte fullbordades.</p> <p>Intill ca 100 m N och Ö om kanalens början bär marken spår efter att ha varit hårt betad inom ca 150x70 m stor glänta på bergets krönplatå. Gläntan har rikligt med enbuskar och gräsväxt. Kan ha varit använd som fåbodområde eller som särskilt använd betesmark, dock utan att husgrunder eller andra bebyggelse spår har identifierats i området.</p> <p>Bevattningskanalen har sannolikt samband med planerad eller pågående utmarksverksamhet i området. Inga upplysningar om annan markanvändning än skog är kända i historiska kartor.</p> <p>Terräng: Svagt S-sluttande moränmark. Blandskog.</p>	<p>Övrig kulturhistorisk lämning</p>

		<p>Referens: Lantmäterimyndigheternas arkiv: 24-ÅSE-AA12. Avvittring. 1886.</p> <p><i>Foto mot SO: Lennart Klang 2019.</i></p> <p><i>Del av skogsgläntan med gräsväxt och enbuskar på krönplatå i nära anslutning till bevattningskanalen.</i> <i>Foto mot OSO: Lennart Klang 2019.</i></p>	
<p>Fornsök: L2019:5657</p> <p>EH2019:3</p> <p>Wp344 husgrund Wp345 spisiröse Wp346 källargrop</p> <p>EH3: 624371/7116188</p>	<p>Lägenhets- bebyggelse</p>	<p>Granskning: 2019-09-17 (EH, NG), 2019-09-20 (LK): Skadestatus: Välbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Bebyggelse lämningar inom ca 50 m i diameter, bestående av 2 husgrunder, 1 spisiröse och 1 källargrop.</p> <p>Den ena husgrunden, på moränhöjdens krön, har varit bostad och är 9,5x6 m (ONO-VSV). Stenfot av ett skikt kilad sten, 0,3-0,4 m hög. Vid långsidan i NNV är ett spisiröse ca 2x2 m stort och 0,5 m högt, av kilad sten, varav en sten har spår av rundkil. I S är en källargrop 2,5x2 m stor och 0,7 m djup. Husgrundens stenar har spår av bredkil. Enstaka tegelstenar (storstenstegel) sticker fram under mossan.</p> <p>Den andra husgrunden, ca 40 m NO om husgrunden på krönet, är 5x5 m (ONO-VSV). Övermossad stenfot är 1 m bred och intill 0,5 m hög av tuktade stenar intill 1 m långa. I mitten är en källargrop 2 m i diameter och 0,5 m djup med i ytan enstaka stenar intill 1 m stora.</p> <p>Spisiröset, ca 20 m SO om husgrunden på krönet, är ca 2,5 m i diameter och 0,5 m högt. Det består i NV av ett övermossat stenblock, ca 2 m i diameter och 0,5 m högt, och i SO av upplagda stenar, 0,1-0,2 m stora samt en förslaggad tegelstensbit (smält genom kraftig upphettning). Vid sondning framkommer rikligt med kol. Troligen har en koja funnits här. Alternativt är detta ett röjningsröse, men vid sondning kan inga spår av odling ses intill.</p> <p>Källargropen, 25 m N om husgrunden på krönet, är 2-3 m i diameter och 0,7 m djup.</p>	<p>Fornlämning</p>

Antikvarisk kommentar: Oklar datering, men kilning med bredkil förekommer vanligen före mitten av 1800-talet.

Terräng: Krön och sluttningar av liten moränhöjd. Skogsmark, 15-årig tallskog.

Foto husgrund efter bostad, mot Ö: Elise Hovanta 2019.

Foto spår av bredkil: Elise Hovanta 2019.

Foto husgrund, mot S: Lennart Klang 2019.

		 <p>Foto spisröse, mot N: Lennart Klang 2019.</p> <p>Foto källargrop mot V: Lennart Klang 2019.</p>	
<p>EH2017:4 627965 7114616 627958 7114595</p>	<p>Naturbildningar</p>	<p>Granskning: 2019-09-18 (EH, NG), 2019-10-02 (LK): Skadestatus: - Undersökningsstatus: -</p> <p>Beskrivning: Berghäll med 2 stensamlingar, naturbildade men kan ge intryck av att vara lämningar efter härdar.</p> <p>Den ena stensamlingen är ca 2,5 m i diameter av ett 20-tal 0,1-0,3 m stora delvis övermossade stenar, varav några avgränsar en oval förhöjning, 1x0,8 m (NV-SO) och lägre än 0,1 m hög. Vid provstick med sond och provgrävning framkommer grus, stenar mindre än 0,1 m stora och mörkfärgad jord, men inte kol, rödbränd sand, hårdfyllning eller annat som indikerar eldstad. Förhöjningen har en diffus fortsättning som indikerar att en gammal trädstam har legat här och multnat.</p> <p>Den andra stensamlingen, 18 m norr om stensamlingen med oval förhöjning, består av ett 20-tal stenar, 0,1-0,25 m stora och ojämnt utspridda inom ca 2 m i diameter. Stenarna är delvis övermossade.</p> <p>På omgivande berghällar förekommer större och mindre stenar.</p> <p>Terräng: V-sluttande berghäll på högt berg ovanför myr i SV. Blandskog.</p>	<p>Anmäls inte till Fornreg</p>

		 <p>Foto mot Ö: Elise Hovanta 2019.</p> <p>Foto mot S: Elise Hovanta 2019.</p>	
<p>Fornsök: L2019:5659</p> <p>LK2019:341</p> <p>Wp319-322</p>	Hägnad	<p>Granskning: 2019-09-19 (LK): Skadestatus: Välbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Stenvall, ca 30 m lång (NV-SO), 2-5 m bred och 0,4 m hög av 0,1-0,7 m stora stenar. Ungefär mitt på stenvallen finns mot SV en utlöpare, 4 m lång, 2-3 m bred och 0,4 m hög. Stenarna härrör från odling (LK2019:344) och förefaller ha deponerats här i sen tid på vinterföre i syfte att stenbefria befintlig åker och kunna utöka odlingen. Utökningen ner mot stenvallen blev inte av.</p> <p>Terräng: SSV-sluttande stenig moränmark. Tallungskog.</p> <p>Foto mot VNV: Lennart Klang 2019.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning
<p>Fornsök: L2019:5660</p> <p>LK2019:342</p>	Röjningsröse	<p>Granskning: 2019-09-19 (LK): Skadestatus: Välbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning

Wp323		<p>Beskrivning: Röjningsröse, oregelbundet, ca 6 m i diameter och 0,3 m högt av 0,2-0,8 m stora stenar. Stenarna härrör från odling (LK2019:344) och förefaller ha deponerats här i sen tid på vinterföre i syfte att stenbefria befintlig åker och kunna utöka odlingen. Utökningen ner mot röjningsröset blev inte av.</p> <p>Terräng: SSV-sluttande stenig moränmark. Tallungskog.</p> <p><i>Foto mot VNV: Lennart Klang 2019.</i></p>	
<p>Fornsök: L2019:5664</p> <p>LK2019:343</p> <p>Wp324</p>	<p>Naturföremål/- bildning med bruk, tradition eller namn</p>	<p>Granskning 2019-09-19 (LK): Skadestatus: Välbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Bläckning, 0,4 m hög, 0,2 m bred (NNO-SSV) och 7 cm djup. 0,8 m från marken på Ö/OSO-sidan av gammal tall, 0,55 m i diameter. Spår av yxhugg i bläckningen.</p> <p>Orientering: Omedelbart SSV om stenvallen LK2019:341.</p> <p>Terräng: SSV-sluttande stenig moränmark. Tallungskog.</p> <p><i>Foto mot NV: Lennart Klang 2019.</i></p>	<p>Övrig kulturhistorisk lämning</p>
<p>Fornsök: L2019:5665</p> <p>LK2019:344</p>	<p>Fossil åker</p>	<p>Granskning 2019-09-19 (LK): Skadestatus: Välbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Område med övergivna odlingslämningar,</p>	<p>Möjlig fornlämning</p>

Wp325-340		<p>främst åker, men även inslag av ängs- och betesmark, ca 100 m i diameter. I området är en övergiven åker ca 65x50 m (NO-SV), med jämn, stenbefriad yta, ställvis begränsad av hak intill 0,3 m djupt. Ett 10-tal odlingsrösen vid kanten eller några meter utanför åkerkanten i NV-V-S-SO är 3-5 m i diameter och intill 1 m höga av i regel 0,2-0,4 m stora stenar.</p> <p>Odlingsrösen har äldre karaktär, åkerytan förfaller ha stenbefriats mer fullständigt senare.</p> <p>Terräng: Svagt SV-sluttande moränmark. Skogsmark.</p> <p><i>Foto mot NO: Lennart Klang 2019.</i></p> <p><i>Foto mot NO: Lennart Klang 2019.</i></p>	
<p>Fornsök: L2019:5666</p> <p>LK2019:345</p> <p>Wp341 (bostad) Wp342 (lagård) Wp343 (uthus)</p>	Lägenhetsbebyggelse	<p>Granskning: 2019-09-19 (LK): Skadestatus: Välbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Bebyggelseämningar inom ca 50x25 m (NNV-SSO), bestående av 3 husgrunder.</p> <p>En husgrund efter bostad har delvis oklar begränsning, är möjligen ca 5x4 m (ONO-VSV). I SV spisiröse, 1,5x1,5 m (ONO-VSV) och 0,5 m högt av 0,2-0,5 m stora stenar, delvis övermossade och tuktade. I S en grundsten (?), övermossad och i Ö en tegelsten. Beväxt med 15 granar och 10 björkar.</p> <p>En husgrund efter ladugård är 12x5 m (NV-SO). Den har utmed långsidorna stenvall, 2 m bred och 0,2 respektive 0,4 m hög av övermossade stenar, ca 0,2-0,4 m stora. Ingång i kortsidan i NV, 1 m bred. Eventuellt öppen även på kortsidan i SO. Ytan innanför stenvallarna är 1,5 m bred.</p> <p>En husgrund efter uthus är ca 5x4 m (NV-SO) och intill 0,1 m hög, med trolig utbyggnad ca 3 m mot NV. Delvis diffus avgränsning med jordkanter och gropar, 1-3 m långa, 1 m breda och 0,1-0,2 m djupa. En stensamling på husgrunden är 1 m i diameter och 0,3 m hög av tre synliga stenar 0,3-0,4 m stora.</p> <p>Terräng: Svagt SV-sluttande moränmark. Gammal granskog.</p>	Fornlämning

		 <p><i>Foto husgrund bostad mot N/NNO: Lennart Klang 2019.</i></p> <p><i>Foto husgrund ladugård mot OSO: Lennart Klang 2019.</i></p> <p><i>Foto husgrund uthus mot NV: Lennart Klang 2019.</i></p>	
<p>LK2019:347 Wp347 Ingår i Forsök L2019:5671</p>	<p>Brunn</p>	<p>Granskning 2019-09-20 (LK): Skadestatus: Välbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Brunn, 1 m i diameter och flera meter djup. Stenskodd av 0,2-0,5 m stora stenar.</p> <p>Kring brunnen är en kulle 5 m i diameter och 0,3 m hög, av jord som grävts upp när brunnen byggdes.</p> <p>Terräng: Svagt SV-sluttande moränmark. Skogsmark.</p>	<p>Övrig kulturhistorisk lämning</p>

		 <p>Foto mot V: Lennart Klang 2019.</p>	
<p>LK2019:348 Wp348</p> <p>Ingår i Fornsök L2019:5671</p>	<p>Husgrund, historisk tid</p>	<p>Granskning 2019-09-20 (LK): Skadestatus: Vålbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Husgrund efter ladugård, ca 16x9 m (NNV-SSO), tvårummig. Ett rum är 9x9 m (NNV-SSO) med i NNV och VSV stenfot, 1 m bred och 0,2-0,6 m hög av intill 1 m långa övermossade stenar. Det andra rummet, omedelbart NNV om rummet med stenfot, är 9x7 m (ONO-VSV) och har enstaka grundstenar intill 0,8 m stora. Omdelbart SSO om rummet med stenfot är en grop 10x3 m (ONO-VSV) och 0,5 m djup med öppning mot VSV.</p> <p>Karterad på laga skifteskartan från 1909 men inte på ekonomiska kartan från 1976.</p> <p>Terräng: Svagt SV-sluttande moränmark. Skogsmark med öppna gläntor.</p> <p>Orientering: 3 m Ö om brunnen LK2019:347.</p> <p>Referenser: 1) Rikets allmänna kartverks arkiv: Bomsjö J141-21H2-3g-h78. Ekonomiska kartan. 1976. 2) Lantmäterimyndigheternas arkiv: 24-ÅSE-174. Laga skifte. 1909.</p>	<p>Övrig kulturhistorisk lämning</p>

		 <p>Foto mot S: Lennart Klang 2019.</p>	
<p>LK2019:349 Wp349</p> <p>Ingår i Fornsök L2019:5671</p>	Husgrund, historisk tid	<p>Granskning 2019-09-20 (LK): Skadestatus: Välbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Husgrund efter bostad, ca 9x8 m (ONO-VSV), 3-rummig. I mitten spisröse, 3x3 m av cementsockel, tegelstenar och plåtskrot. I S källar- eller brunngrop, 1x1 m (NNV-SSO), övertäckt med björkstockar. Stenfot 0,5 m bred och 0,2-0,5 m hög av rektangulära övermossade stenar och cementblock.</p> <p>Karterad på laga skifteskartan från 1909 men inte på ekonomiska kartan från 1976.</p> <p>Terräng: Krönparti av flack, liten moränhöjd. Granskog.</p> <p>Referenser: 1) Rikets allmänna kartverks arkiv: Bomsjö J141-21H2-3g-h78. Ekonomiska kartan. 1976. 2) Lantmäterimyndigheternas arkiv: 24-ÅSE-174. Laga skifte. 1909.</p> <p>Foto mot N: Lennart Klang 2019.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning
<p>Fornsök: L2019:5668</p> <p>LK2019:350</p> <p>SO-delen av Wp350-370</p>	Fossil åker	<p>Granskning 2019-09-20 (LK): Skadestatus: Välbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Område med odlingsmark, främst åker, men även inslag av ängs- och betesmark, ca 150x100 m (Ö-V). I området är en övergiven åker ca 100x60 m (NO-SV), med jämn, stenbefriad yta. Utanför åkerytan har röjningssten lagts upp främst i S.</p> <p>Åkern förefaller ha brukats i sen tid och då troligen utökats jämfört med karterad åker på laga skifteskartan från år 1909.</p> <p>Terräng: Svagt SV-sluttande moränmark. Skogsmark.</p> <p>Referenser: 1) Rikets allmänna kartverks arkiv: Bomsjö J141-21H2-3g-h78.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning

		<p>Ekonomiska kartan. 1976. 2) Lantmäterimyndigheternas arkiv: 24-ÅSE-174. Laga skifte. 1909. 3) Lantmäterimyndigheternas arkiv: 24-ÅSE-AA12. Avvittring. 1886.</p> <p>Foto mot S: Lennart Klang 2019.</p>	
<p>Fornsök: L2019:5671</p> <p>LK2019:351</p> <p>NV-delen av Wp350-370</p>	<p>Bytomt/gårdstomt</p>	<p>Granskning 2019-09-20 (LK): Skadestatus: Troligen delvis överodlad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Gårdstomt enligt laga skifteskarta från år 1909, ca 130x30 m (VNV-OSO), enligt kartan bestående av fem byggnader utspridda på gårdstomten. Av dessa registrerades två husgrunder vid arkeologisk utredning 2019, efter bostadshus och ladugård, belägna ca 60 m från varandra, se LK2019:348 och LK2019:349, samt en brunn (LK2019:347). Gårdstomten förefaller delvis överodlad efter utökning av åkermark.</p> <p>Krononybygge på avvittringskartan från 1886, gårdstomten är karterad på laga skifteskartan från 1909 men inte på ekonomiska kartan från 1976.</p> <p>Namn: Asplunda.</p> <p>Antikvarisk kommentar: Sentida lämningar som bedöms ha tillkommit efter år 1850. Fornlämningsstatus om äldre bebyggelse funnits som ersatts av de sentida lämningarna.</p> <p>Terräng: Svagt SV-sluttande moränmark. Skogsmark.</p> <p>Referenser: 1) Rikets allmänna kartverks arkiv: Bomsjö J141-21H2-3g-h78. Ekonomiska kartan. 1976. 2) Lantmäterimyndigheternas arkiv: 24-ÅSE-174. Laga skifte. 1909. 3) Lantmäterimyndigheternas arkiv: 24-ÅSE-AA12. Avvittring. 1886.</p> <p>Lantmäterimyndigheternas arkiv: 24-ÅSE-174. Laga skifte. 1909.</p>	<p>Möjlig fornlämning</p>

<p>Fornsök: L2019:5672</p> <p>LK2019:352</p> <p>624711 7116589</p>	<p>Övrigt</p>	<p>Granskning: 2019-09-20 (LK): Skadestatus: Vålbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Grop med oklar funktion, 3,5x3 m (Ö-V) och 0,4 m djup. Bottenplanet är ca 1x0,4 m (ONO-VSV). Vall kring kanten, 2 m bred och intill 0,2 m hög, saknas ställvis. Ojämn botten av gammal rotvälta. Vid provstick med sond framkommer gammal markyta under vallen och till synes naturliga stenar under bottenplanet.</p> <p>Kan ha varit påbörjad fångstgrop som inte grävdes klar, eller varit forntida grop med annan funktion.</p> <p>Antikvarisk kommentar: Bör undersökas i ett utredningssteg 2 före slutlig bedömning av fornlämningsstatus.</p> <p>Terräng: Nära krön av liten moränrygg (NV-SO). Skogsmark, barrskog.</p> <p><i>Foto mot S: Lennart Klang 2019.</i></p>	<p>Möjlig fornlämning</p>
<p>Fornsök: L2019:5673</p> <p>LK2019:353</p> <p>Wp371</p>	<p>Minnesmärke</p>	<p>Granskning: 2019-09-21 (LK): Skadestatus: Vålbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Minnessten, grovhuggen granit, 2 m hög, 0,8 m bred vid basen (Ö-V) och 0,6 m tjock. Avsmalnande uppåt. På den mot S vända sidan är inristat på övre delen: HE AO På mellersta delen nedanför initialerna är inristat: 1/9 1939</p> <p>Postament, 2 m i diameter och 1 m högt, av 0,3-1 m stora stenar som är upplagda vid vägbygge.</p> <p>Orientering: 3 m N om väg.</p> <p>Terräng: Stenig och blockrik V-sluttande moränmark. Skogsmark intill väg.</p>	<p>Övrig kulturhistorisk lämning</p>

		 <p>Foto mot N: Lennart Klang 2019.</p> <p>Foto mot NV: Lennart Klang 2019.</p>	
<p>Fornsök: L2019:5674</p> <p>LK2019:354</p> <p>Wp372-374</p>	<p>Dammvall</p>	<p>Granskning: 2019-09-21 (LK): Skadestatus: Välbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Dammvall, 35 m lång (N-S/NO-SV), 2 m bred och 0,5-0,8 m hög, med i mitten en öppning, 2 m bred, med träkonstruktion som är rester efter dammlucka.</p> <p>Från dammvallens öppning ska en kanal ha grävts ner till gården Väster-Storsjö, där vattenkraft behövdes för skvaltkvarn, ramsåg, tröskverk, slipsten m.m. Befintlig skogsbilväg vid dammvallen övertvårar kanalen.</p> <p>Antikvarisk kommentar: Vid behov bör dammvallens ålder undersökas innan slutligt ställningstagande om fornlämningsstatus. Kanalen ligger utanför utredningsområdet</p>	<p>Möjlig fornlämning</p>

		<p>och har därför inte registrerats och bedömts.</p> <p>Orientering: 2 m VSV om väg.</p> <p>Terräng: Dalgång med tjärn mellan berg. Blandskog och myrmark.</p> <p>Tradition: Enligt sagesperson med anknytning till Väster-Storsjö ska kanalen ha byggts av en förfader på 1800-talet.</p> <p>Referens: Kanalen och de småindustrier den grävdes för omnämns i riksintressebeskrivningen för Västerbottens län som AC 40, som upphävdes år 2010. https://www.raa.se/app/uploads/2019/09/AC_riksintressen.pdf</p> <p><i>Foto mot ONO: Lennart Klang 2019.</i></p> <p><i>Foto mot Ö: Lennart Klang 2019.</i></p>	
<p>Fornsök: L2019:5676</p> <p>LK2019:355</p> <p>Wp375</p>	<p>Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn</p>	<p>Granskning 2019-09-21 (LK):</p> <p>Skadestatus: Välbevarad.</p> <p>Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Högstubbe med 2 bläckningar. På den mot NO vända sidan, 1,3 m från marken, är en oregelbunden bläckning 0,3 m hög, 0,2 m bred (NNV-SSO) och 4 cm djup, och på den mot NV vända sidan, 1,8 m från marken, är en oregelbunden bläckning 0,5 m hög, 15 cm bred (NO-SV) och 4 cm djup. Högstubben är en torrfura med 0,4 m i diameter.</p> <p>Orientering: 7 m S om väg.</p> <p>Terräng: Liten höjd på flack moränmark.</p>	<p>Övrig kulturhistorisk lämning</p>

		 <p>Foto mot SV: Lennart Klang 2019.</p> <p>Foto mot SO: Lennart Klang 2019.</p>	
<p>Fornsök: L2019:5677</p> <p>LK2019:356</p> <p>Wp376</p>	<p>Brott/täkt</p>	<p>Granskning 2019-09-21 (LK): Skadestatus: Välbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Stenbrott, 5 m i diameter, bestående av ett flyttblock som sprängts i fyra delar, 1-4 m stora. Ett borrhål är 1,5 m djupt och 2,5 cm i diameter. Ett 20-tal kilmärken är 10 cm djupa och 2 cm i diameter.</p> <p>Orientering: 10 m Ö om väg.</p> <p>Terräng: Liten moränhöjd. Skogsmark.</p>	<p>Övrig kulturhistorisk lämning</p>

		 <p>Foto mot V: Lennart Klang 2019.</p>	
<p>Fornsök: L2019:5678</p> <p>LK2019:357</p> <p>Wp404</p>	Fångstgrop	<p>Granskning: 2019-10-03 (LK): Skadestatus: Skadad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Fångstgrop, 3 m i diameter och 0,5 m djup. Bottenplanet är bortgrävt av en täktgrop, 0,5x0,3 m (NO-SV) och 0,2 m djup. Vall kring kanten, 1,5-2,5 m bred och 0,1-0,2 m hög. Vid provstick med sond framkommer blekjord förutom i den grävda täktgropen på bottenplanet.</p> <p>Möjligen har denna forntida grop haft annan funktion än fångstgrop.</p> <p>Terräng: Liten moränhöjd i V-sluttande moränmark. Granskog.</p> <p>Foto mot NV: Lennart Klang 2019.</p>	Fornlämning
<p>Fornsök: L2019:5679</p> <p>LK2019:358</p> <p>Wp405</p>	Röjningsröse	<p>Granskning: 2019-10-03 (LK): Skadestatus: Välbevarad. Undersökningsstatus: Ej undersökt.</p> <p>Beskrivning: Röjningsröse, oregelbundet, ca 4 m i diameter och 0,3 m högt av i regel 0,1-0,3 m stora stenar, enstaka är större. Förefaller utkört och tippat i skogsmark. Oklart var exakt odlingen låg.</p> <p>Terräng: SV-sluttande stenig moränmark. Tallskog.</p>	Övrig kulturhistorisk lämning

Foto mot NO: Lennart Klang 2019.

Bilaga 2. Fotobilder planerade tubinpositioner

ID-nr	Foto
KVA 1010	 <p data-bbox="507 965 831 987"><i>Foto mot SO: Elise Hovanta 2019.</i></p>
KVA 1020	 <p data-bbox="507 1442 831 1464"><i>Foto mot NO: Elise Hovanta 2019.</i></p>
KVA 1030	 <p data-bbox="507 1921 831 1944"><i>Foto mot SV: Elise Hovanta 2019.</i></p>

KVA 1040	 <p><i>Foto mot SO: Elise Hovanta 2019.</i></p>
KVA 1050	 <p><i>Foto mot S: Elise Hovanta 2019.</i></p>
KVA 1060	 <p><i>Foto mot NV: Elise Hovanta 2019.</i></p>
KVA 1070	 <p><i>Foto mot SO: Elise Hovanta 2019.</i></p>

KVA 1080	 <p><i>Foto mot N: Elise Hovanta 2019.</i></p>
KVA 1090	 <p><i>Foto mot N: Lennart Klang 2019.</i></p>
KVA 1100	 <p><i>Foto mot SV: Lennart Klang 2019.</i></p>
KVA 1110	 <p><i>Foto mot NNV: Lennart Klang 2019.</i></p>

KVA 1120	 <p data-bbox="507 584 1102 622"><i>Foto mot SO: Lennart Klang 2019.</i></p>
KVA 1121	 <p data-bbox="507 1077 1102 1115"><i>Foto mot SO: Lennart Klang 2019.</i></p>
KVA 1130	 <p data-bbox="507 1518 1102 1556"><i>Foto mot S: Elise Hovanta 2019.</i></p>
KVA 1130, alternativ position	 <p data-bbox="507 1982 1102 2020"><i>Foto mot S: Lennart Klang 2019.</i></p>

KVA 1140	 <p><i>Foto mot NV: Elise Hovanta 2019.</i></p>
KVA 1150	 <p><i>Foto mot N: Elise Hovanta 2019.</i></p>
KVA 1160	 <p><i>Foto mot NV: Elise Hovanta 2019.</i></p>
KVA 1170	 <p><i>Foto mot NV: Elise Hovanta 2019.</i></p>

KVA 1180

Foto mot Ö: Elise Hovanta 2019.

KVA 1190

Foto mot NO: Elise Hovanta 2019.

KVA 1200

Foto mot NV: Elise Hovanta 2019.

KVA 1210

Foto mot SO: Elise Hovanta 2019.

KVA 1220

Foto mot SV: Elise Hovanta 2019.

KVA 1230

Foto mot N: Elise Hovanta 2019.